

Itinerari literari de lectura guiada

Literatura Castellana

**Las crisis sociales a través del teatro
en la tradición literaria castellana**

‘Historia de una escalera’,
Antonio Buero Vallejo

Segon de batxillerat

**Generalitat
de Catalunya**

Aquest document està subjecte a una llicència Reconeixement 4.0 de Creative Commons.

Se'n permet la reproducció, la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar una obra derivada, sense cap restricció sempre que se'n citi el titular dels drets.

La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Elaboració: Marta Mendoza

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Coordinació: Direcció General d'Innovació, Digitalització i Currículum
Edició: Gabinet Tècnic
Primera edició: agost de 2024

Índex

1. Orientacions generals de l'itinerari	4
2. Objectius d'aprenentatge i relació amb el marc curricular	6
Competències	6
Criteris d'avaluació	7
Sabers	7
Consideracions generals de l'avaluació de l'itinerari	7
3. Desenvolupament de l'itinerari	9
Abans de la lectura	9
• Activitat 1. Rutina de pensament "paraula - idea - frase"	9
• Activitat 2	10
Durant la lectura	10
• Activitat 3	10
• Activitat 4. La crisi social al teatre i a la poesia del segle XX i el paper de la dona al segle XX.....	16
• Activitat 5. La crítica social a la novel·la. Comparació amb <i>La colmena</i> de Camilo José Cela.....	22
• Activitat 6. La crítica social a l'art	25
Després de la lectura	27
• Activitat 7	27
• Activitat 8	28
• Activitat 9	28
4. Situació d'aprenentatge	29

1. Orientacions generals de l'itinerari

Aquest itinerari lector, pensat per a la matèria de modalitat Literatura Castellana de segon de batxillerat, parteix del tema "Las crisis sociales a través del teatro en la tradición literaria castellana".

És un itinerari que s'entén com una constel·lació, ja que gira al voltant de l'obra *Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo i la posa en relació amb altres fragments d'obres teatrals com *Escuadra hacia la muerte* de Alfonso Sastre. També es vincula amb fragments d'altres gèneres que tracten la crítica social, com podria ser les novel·les *La colmena* de Camilo José Cela o *Tea Rooms* de Luisa Carnés, la poesia del segle XX d'autors com Jaime Gil de Biedma o José Agustín Goytisolo o les pintures de *Los caprichos* de Goya.

Com s'ha comentat, l'itinerari està pensat per a l'alumnat de segon de batxillerat, que haurà de reflexionar sobre la crítica social present en les diferents obres i fer una comparació amb el tractament de la crítica social que es feia en l'art del segle XX i en l'actual.

És per això que el repte serà buscar una manifestació artística contemporània en què es faci una crítica social i comparar-la amb algun fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo.

L'alumnat haurà d'elaborar un text en què es faci aquesta comparació i després compartir-lo de manera oral amb la resta de la classe, justificant la tria.

Trobareu aquest itinerari de lectura programat en forma de situació d'aprenentatge al final d'aquest document.

En aquesta taula es pot veure la tria i configuració final de l'itinerari. Aquest és només un itinerari possible. Segurament, cadascú hi pot trobar a faltar altres textos i autors, i els hi podria afegir, canviar... En cap cas es pretén que sigui un itinerari únic i definitiu.

Obra	Gènere	Aspecte que es treballarà	Tipus d'activitats	Sessions
<i>Historia de una escalera</i> , Antonio Buero Vallejo, 1949.	Obra de teatre	Crítica social: situació d'Espanya als anys quaranta, postguerra, franquisme, pobresa, relació amb l'Espanya de l'actualitat...	Activitats abans de la lectura: rutina de pensament. Activitats durant la lectura. Activitats després de la lectura: debat sobre el símbol de l'escala, elaboració del text i justificació oral.	Sessió 1 Sessions 2-8 Sessions 9-12
<i>Escuadra hacia la muerte</i> , Alfonso Sastre, 1985.	Fragment d'una obra teatral	Crítica social: situació d'Espanya als anys quaranta, postguerra, franquisme, pobresa...	Activitats durant la lectura: tractament de la crisi social a altres obres del segle XX i comparació amb <i>Historia de una escalera</i> .	Sessions 6-7

Obra	Gènere	Aspecte que es treballarà	Tipus d'activitats	Sessions
<i>Tea Rooms</i> , Luisa Carnés, 1934.	Fragment d'una novel·la	Paper de la dona al segle XX	Activitats durant la lectura: el paper de la dona en obres del segle XX.	Sessions 6-7
“No volveré a ser joven”, Jaime Gil de Biedma, 1968.	Poema	Crítica social: situació d'Espanya als anys quaranta, postguerra, franquisme, pobresa...	Activitats durant la lectura: tractament de la crisi social en altres obres del segle XX i comparació amb <i>Historia de una escalera</i> .	Sessions 6-7
“Años triunfales”, Jaime Gil de Biedma, 1966.	Poema	Crítica social: situació d'Espanya als anys quaranta, postguerra, franquisme, pobresa...	Activitats durant la lectura: tractament de la crisi social en altres obres del segle XX i comparació amb <i>Historia de una escalera</i> .	Sessions 6-7
“Palabras para Julia”, José Agustín Goytisolo, 1979.	Poema	Crítica social: situació d'Espanya als anys quaranta, postguerra, franquisme, pobresa...	Activitats durant la lectura: tractament de la crisi social en altres obres del segle XX i comparació amb <i>Historia de una escalera</i> .	Sessions 6-7
<i>La colmena</i> , Camilo José Cela, 1950.	Fragment d'una novel·la	Crítica social en la novel·la del segle XX: situació d'Espanya als anys quaranta, franquisme, pobresa...	Activitats durant la lectura: comparació del tractament de la crítica social en la novel·la i en l'obra <i>Historia de una escalera</i> .	Sessions 7-8
<i>Los caprichos</i> , Goya.	Col·lecció de pintures	Crítica social en l'art	Activitats durant la lectura: comparació del tractament de la crítica social en Goya i en Buero Vallejo.	Sessions 7-8

2. Objectius d'aprenentatge i relació amb el marc curricular

En el marc de la matèria Literatura Castellana de segon de batxillerat, els objectius d'aprenentatge d'aquesta situació d'aprenentatge que es desenvolupen en aquest itinerari són els següents:

1. Explicar i argumentar la interpretació de les obres llegides, com *Historia de una escalera* de Antonio Buero Vallejo, a partir de l'anàlisi dels elements interns de l'obra, així com dels elements externs del text, el context sociohistòric i la tradició literària per demostrar que es coneix l'autor, l'obra i el període treballats.
2. Comparar fragments teatrals d'una mateixa temàtica (crisis socials), com *Historia de una escalera* i *Escuadra hacia la muerte*, oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i la diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.
3. Comparar fragments de l'obra *Historia de una escalera* amb novel·les com *Tea Rooms* i *La colmena*, oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i la diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.
4. Comparar fragments de l'obra *Historia de una escalera* amb poemes de Jaime Gil de Biedma i José Agustín Goytisolo, oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i la diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.
5. Comparar fragments literaris amb obres artístiques com *Los caprichos* de Goya per a identificar el tractament que es fa d'un mateix tema en diverses disciplines.
6. Buscar i identificar una manifestació artística actual en què es treballi el tema de la crisi social per analitzar el tractament que es fa d'aquest tema en l'actualitat.
7. Elaborar una comparació per escrit de la manifestació artística actual amb un fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo amb l'objectiu de comentar les similituds i dissemblances i pensar i interpretar de manera crítica.
8. Elaborar una presentació oral de la comparació entre la manifestació artística i el fragment d'*Historia de una escalera* per comentar-ne les similituds i les diferències i justificar l'elecció de manera crítica i argumentada.

Competències

La situació d'aprenentatge plantejada en aquest itinerari literari s'inscriu en el desenvolupament de les competències específiques 1 i 3 sobre la lectura guiada del marc curricular:

- **Competència 1.** Llegir, interpretar i valorar clàssics de la literatura castellana atenent tant les relacions internes dels elements constitutius del gènere i les seves funcions en les obres, com les relacions externes de les obres amb el seu context de producció i la seva inscripció en la tradició cultural, per eixamplar les possibilitats de gaudi de la literatura.
- **Competència 3.** Establir vincles entre obres de diferents èpoques, contextos, gèneres, imaginaris i llenguatges artístics, reconeixent semblances i diferències en funció dels respectius contextos de producció i de la interrelació entre literatura i societat, per constatar l'existència d'universals temàtics i vies formals recurrents al llarg de la història de la cultura.

També es treballarà la competència específica 2 sobre lectura autònoma recollida en el marc curricular, ja que es proposarà la lectura completa d'alguns fragments o obres que no es puguin llegir íntegrament a l'aula:

- **Competència 2.** Llegir de manera autònoma clàssics de la literatura castellana com a font de plaer i coneixement, compartir experiències de lectura i crear textos d'intenció literària, per construir la pròpia identitat lectora, gaudir de la dimensió social de la lectura i estimular la creativitat literària i artística.

Críteris d'avaluació

Els **críteris d'avaluació** del marc curricular que es concreten i contextualitzen en l'itinerari són els següents:

- **1.1.** Explicar i argumentar la interpretació de les obres llegides a partir de l'anàlisi de les relacions internes dels seus elements constitutius amb el sentit de l'obra i de les relacions externes del text amb el context sociohistòric i amb la tradició literària, utilitzant un metallenguatge específic i incorporant judicis de valor vinculats a l'apreciació estètica de les obres.
- **3.1.** Comparar dos textos literaris o un fragment literari i una obra artística argumentant oralment o per escrit els elements de semblança i contrast, tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius, atenent també els seus valors ètics i estètics.
- **3.2.** Desenvolupar projectes de recerca que es concreten en una exposició oral, un assaig o una presentació multimodal i que mostrin la implicació i la resposta personal com a lector o lectora, al voltant d'una qüestió que estableixi vincles argumentats entre els clàssics de la literatura objecte de lectura guiada i altres textos i manifestacions artístiques d'ahir i d'avui, en funció de temes, tòpics, imaginaris, estructures, llenguatge, recursos expressius i valors ètics i estètics.

Sabers

Els **sabers** del marc curricular que es concreten i contextualitzen en l'itinerari són els següents:

- Construcció guiada i compartida de la interpretació d'alguns clàssics de la literatura castellana ja consolidats al llarg del temps inscrits en itineraris temàtics que estableixin relacions intertextuals entre obres i fragments de diferents gèneres, èpoques, contextos culturals i codis artístics, i també amb els respectius contextos de producció.
  - Temes i formes de la literatura castellana:
    - Anàlisi, contrast i valoració de textos i obres literaris en què s'expressin els sentiments i les percepcions íntimes des de la vivència personal, la introspecció a partir de la poesia lírica, la literatura testimonial i biogràfica (diaris, cartes, memòries, autobiografies, autoficció, etc.) i la narrativa existencial, sobretot dels personatges en crisi des de la inseguretat, la por, el ressentiment, l'ansietat, la neurosi, etc.
    - Indagació de textos i obres en què s'expressi la relació amb els altres i la percepció de la realitat, des de la paròdia, la comicitat, la ironia, etc., o bé formes com ara l'assaig, l'article periodístic de caire literari, etc.
    - Indagació sobre l'ésser humà i la naturalesa a partir de les emocions que generen (admiració, esglai i denúncia) i del gènere en què apareixen (poesia, narrativa, teatre i assaig).
  - Ús d'estratègies d'anàlisi, interpretació, recreació i valoració crítica per a la lectura compartida dels aspectes següents:
    - Construcció compartida de la interpretació de les obres mitjançant discussions o converses literàries.
    - Anàlisi dels elements constitutius del gènere literari i de la seva relació amb el sentit de l'obra, el context de producció i la tradició literària, amb especial atenció als efectes en la recepció dels seus recursos expressius.
    - Utilització de la informació sociohistòrica, cultural i artística necessària en la interpretació de les obres i la comprensió del lloc que ocupen en la tradició literària.
    - Establiment d'enllaços intertextuals entre obres i altres manifestacions artístiques segons temes, tòpics, estructures i llenguatges, tenint en compte els elements de continuïtat i ruptura.
    - Expressió argumentada de la interpretació dels textos, integrant els diferents aspectes analitzats i atenent els seus valors culturals, ètics i estètics.

Consideracions generals de l'avaluació de l'itinerari

Tot l'itinerari integra l'avaluació formativa i reguladora a través de les posades en comú, les aturades i reflexions que es demanen als estudiants, les revisions mútues dels textos i les converses a l'aula en el desenvolupament de les quals el o la docent pot copsar com evoluciona el grup i pot regular les propostes. L'avaluació de l'assoliment dels objectius d'aprenentatge emergeix de totes aquestes situacions en què el o la docent pot recollir evidències i establir criteris específics per valorar-les.

En aquest itinerari es faran servir diversos instruments d'avaluació, com rúbriques que elaborarà el professorat per avaluar el text escrit en què es farà una comparació entre una manifestació artística i un fragment literari o l'exposició oral, en què l'alumnat justificarà la comparació i la compartirà amb els companys. També es poden fer servir rúbriques per avaluar les intervencions en els debats i les tertúlies literàries, encara que es pot avaluar amb preguntes de comprovació que vagi introduint el o la docent. La retroacció que l'alumnat rebi durant les diferents activitats, tant per part del professorat com de la resta de companys, també servirà com a avaluació reguladora.

3. Desenvolupament de l'itinerari

L'obra que serveix d'eix principal en aquest itinerari és *Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo, ja que permet abordar el tema de la crítica social, que serà l'element principal que es treballarà a l'itinerari.

Abans de la lectura, es proposarà una rutina de pensament per activar els coneixements previs de l'alumnat i comprovar què coneixen sobre l'autor i les seves obres. A més, es fomentarà una reflexió inicial sobre el tema que servirà d'eix en aquest itinerari lector: la crítica social.

D'altra banda, es presentarà a l'alumnat l'obra principal que es treballarà al llarg d'aquest itinerari lector: *Historia de una escalera*. També se'ls explicarà que s'anirà combinant la lectura de l'obra amb altres fragments d'altres obres de teatre, novel·les o poemes en què es tracten temes similars al voltant de l'eix temàtic de la crisi social.

Després, se'ls detallarà el repte final que hauran de dur a terme: un escrit que consisteix en una comparació d'un fragment d'*Historia de una escalera* amb manifestacions artístiques contemporànies en què es tracti un tema similar al de l'obra.

Durant la lectura es proposaran diverses activitats que giraran al voltant de l'obra *Historia de una escalera*, tot posant en relació fragments d'aquesta obra amb altres obres com *Escuadra hacia la muerte*, *Tea Rooms* o els poemes "Años triunfales", "No volveré a ser joven" o "Palabras para Julia". També es relacionarà amb obres d'altres gèneres com *La colmena* o les pintures de la col·lecció *Los caprichos* de Goya.

Després de la lectura es farà una activitat de debat en què es reflexionarà sobre el símbol de l'escala, parant atenció al títol de l'obra i al simbolisme que li ha atribuït Buero Vallejo a aquest element, que molts crítics defensen que actua com un personatge més.

Tot seguit, es realitzarà una activitat d'aplicació en què l'alumnat haurà de buscar una manifestació artística actual i contemporània on es faci una crítica social i l'haurà de comparar amb algun fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo. Poden agafar com a punt de partida la col·lecció de Goya titulada *Los caprichos*, analitzada prèviament i on l'autor fa una denúncia social.

Finalment, es farà una activitat d'estructuració que consistirà en una presentació oral en què es compartirà amb la resta de companys la manifestació artística escollida i se'n justificarà la comparació amb el fragment de l'obra de Buero Vallejo.

Abans de la lectura (1 sessió)

Activitat 1. Rutina de pensament "paraula - idea - frase" (activitat inicial)

L'objectiu de la sessió és conèixer qui va ser l'autor Antonio Buero Vallejo, per fomentar l'interès i animar els alumnes a llegir la seva obra i analitzar-la.

En primer lloc, es farà la rutina de pensament "paraula - idea - frase" per activar i comprovar els coneixements previs de l'alumnat. Es dividirà la classe en grups (formats per 4 integrants per grup, aproximadament) i se'ls entregarà un article sobre la vida de Buero Vallejo, el que el va marcar en la seva joventut i els temes que tracta a les seves obres.

L'objectiu és reflexionar sobre què saben de l'autor i les obres que ha escrit, quins temes acostuma a tractar i quins temes han estat motiu de preocupació a la societat i han impulsat la crítica social. L'article permet reflexionar sobre la situació d'Espanya durant la postguerra, partint de situacions que va viure Buero Vallejo en primera persona, i relacionar-la amb les crisis o situacions que s'ha viscut al país en els darrers anys.

Després de la reflexió en grups de 4, es posaran en comú les idees amb la resta del grup classe. Un representant de cada grup actuarà de portaveu i el professor o professora actuarà de moderador per guiar el debat i generar preguntes. Algunes de les preguntes que es poden generar són:

- Quines vivències van marcar la vida de Buero Vallejo i van condicionar la seva obra?
- Quina realitat d'Espanya retrata a les seves obres?
- Com es poden relacionar els temes que tracta l'autor sobre la realitat dels anys quaranta amb l'actualitat? Creieu que es tracten temes similars als que ens preocupen actualment?
- A l'article ja es parla de l'escala, que serà tan important en l'obra de Buero Vallejo. Què creieu que simbolitzarà aquesta escala? Per què a l'article parla de l'escala d'ahir i l'escala d'avui?
- Què pot voler dir l'article quan afirma que *Historia de una escalera* és la “crònica de una existencia hueca”?

Aquesta plantilla es pot fer servir per a la rutina de pensament, on es poden observar tres columnes, que corresponen als apartats *paraula*, *idea* i *frase*, respectivament. L'alumnat l'haurà d'omplir, primer individualment, i després completar-la amb la posada en comú en grups de 4.

D'altra banda, també disposeu de l'explicació detallada de com dur a terme la rutina de pensament, on es detalla com s'han d'organitzar els grups, el paper de moderador que ha de tenir el professor o professora, etc.

Finalment, en l'article de Carlos Mayoral “*España según Buero Vallejo: una escalera al borde del desahucio*”, es tracten temes com l'empresonament de l'autor, la misèria de l'Espanya dels anys quaranta —i la seva vinculació amb l'actualitat— i el tractament de la crítica social, tot sorteiant la censura, en obres com *Historia de una escalera*.

Activitat 2 (activitat inicial)

Després de fer la rutina de pensament, es presentarà a l'alumnat l'obra principal que es treballarà al llarg d'aquest itinerari lector: *Historia de una escalera*. També se'ls explicarà que s'anirà combinant la lectura de l'obra amb altres fragments d'altres obres de teatre o novel·les on es tracten temes similars al voltant de l'eix temàtic de la crisi social.

Finalment, se'ls detallarà el repte final que hauran de dur a terme: un escrit que consisteix en una comparació d'un fragment d'*Historia de una escalera* amb una manifestació artística contemporània on es tracti un tema similar al de l'obra. Els alumnes hauran de seguir una estructura determinada que es detallarà més endavant, així com també se'ls facilitarà una rúbrica que els ajudi a saber què tindrà en compte el o la docent. Després d'elaborar el text, l'alumnat haurà de compartir, de manera oral i davant de la resta del grup classe, la seva comparació. Això fomentarà la reflexió i discussió grupal.

Durant la lectura (7-8 sessions)

Es combinarà una lectura individual —que es podrà fer a classe o a casa, depenent del temps de què es disposi— i una lectura compartida a l'aula, en veu alta, entre el professor o professora i l'alumnat. La lectura compartida es farà, sobretot, de certes parts de l'obra que permeten la reflexió i l'anàlisi entorn del tema de la crítica social.

Activitat 3 (activitat de desenvolupament, 3-4 sessions)

En aquestes sessions es farà una introducció teòrica, que durarà aproximadament 1 sessió, sobre l'autor Antonio Buero Vallejo, així com algunes vivències rellevants de la seva vida, com l'empresonament i la condemna a mort

que va patir pels seus ideals polítics, i que clarament van condicionar la seva obra, especialment en el tema de la crítica social. També es farà una contextualització breu del tema de l'obra, del seu argument i dels personatges, ja que això ajudarà a una anàlisi posterior més profunda i enriquidora.

Per exemple, per conèixer l'autor, es podria projectar el següent vídeo: [Nuestro Teatro. Antonio Buero Vallejo](#)

Després de la contextualització sobre l'autor i l'obra, es començarà la lectura d'alguns fragments a l'aula. S'han seleccionat una sèrie de fragments, que corresponen a l'acte I, II i III, que es consideren rellevants i indispensables, i que seria convenient treballar de manera conjunta a classe. A banda d'aquests fragments, però, l'obra s'hauria de llegir de forma completa, per això es proposarà a l'alumnat que vagi llegint la resta de manera autònoma. L'obra té un total de 3 actes no gaire extensos, per tant és factible que vagin fent la lectura autònoma a casa a mesura que es van realitzant sessions on es treballen els fragments que necessiten guiatge.

Els següents fragments d'*Historia de una escalera* es poden treballar o bé en gran grup, en forma de debat conjunt, o bé en petits grups. Es pot decidir dividir la classe en grups de 4-5 alumnes i demanar que reflexionin en petits grups i després ho comparteixin amb la resta de companys. La lectura dels fragments es pot combinar: es pot fer en veu alta, de manera conjunta i dramatitzada o bé de manera individual.

A continuació es proposen fragments clau de l'obra que es considera que s'haurien de treballar, ja que permeten analitzar i debatre sobre temes que giren al voltant de l'eix temàtic de la crisi i la crítica socials, encara que se'n podrien afegir d'altres si el o la docent ho considera.

Si es disposa del temps suficient, es pot combinar la lectura de fragments amb la visualització del següent vídeo, que és un breu documental d'*Historia de una escalera*: [Teatro para ti: 'Historia de una escalera'. Centro de Documentación Teatral](#)

Fragments de l'acte I

1. Conversa entre Fernando i Urbano

FERNANDO: (*Más calmado y levemente despreciativo.*) ¿Sabes lo que te digo? Que el tiempo lo dirá todo. Y que te emplazo. (*Urbano le mira.*) Sí, te emplazo para dentro de... diez años, por ejemplo. Veremos, para entonces, quién ha llegado más lejos; si tú con tu sindicato o yo con mis proyectos.

URBANO: Ya sé que yo no llegaré muy lejos; y tampoco tú llegarás. Si yo llego, llegaremos todos. Pero lo más fácil es que dentro de diez años sigamos subiendo esta escalera y fumando en este "casinillo".

FERNANDO: Yo, no. (*Pausa.*) Aunque quizá no sean muchos diez años... (*Pausa*)

URBANO: (*Riendo.*) ¡Vamos! Parece que no estás muy seguro.

FERNANDO: No es eso, Urbano. ¡Es que le tengo miedo al tiempo! Es lo que más me hace sufrir. Ver cómo pasan los días, y los años..., sin que nada cambie. Ayer mismo éramos tú y yo dos críos que veníamos a fumar aquí, a escondidas, los primeros pitillos... ¡Y hace ya diez años! Hemos crecido sin darnos cuenta, subiendo y bajando la escalera, rodeados siempre de los padres, que no nos entienden; de vecinos que murmuran de nosotros y de quienes murmuramos... Buscando mil recursos y soportando humillaciones para poder pagar la casa, la luz... y las patatas. (*Pausa*) Y mañana, o dentro de diez años que pueden pasar como un día, como han pasado estos últimos... ¡sería terrible seguir así! Subiendo y bajando la escalera, una escalera que no conduce a ningún sitio; haciendo trampas en el contador, aborreciendo el trabajo..., perdiendo día tras día... (*Pausa*). Por eso es preciso cortar por lo sano.

A partir d'aquest fragment es pot reflexionar sobre l'**angoixa produïda pel pas del temps i la frustració col·lectiva i individual**. A l'obra veiem que els personatges avancen linealment, fet que es contraposa al símbol de l'escala, que serà fonamental a l'obra i que representarà un símbol circular. Es proposen les següents qüestions per generar debat:

- Què creieu que simbolitza l'escala?
- Com afecta el pas del temps als personatges, sobretot de la classe obrera?

- Què els angossa, a Fernando i Urbano? Quins somnis i il·lusions tenen aquests personatges? Creieu que els aconseguiran o hi ha indicis a l'obra de quin serà el seu futur?
- En aquest primer acte, l'escala té dos trams, la barana és pobre i està una mica bruta i descuidada. Compareu aquesta descripció amb el que se'n diu a l'acte II ("*la escalera sigue sucia y pobre, las puertas sin timbre, los cristales de la ventana sin lavar*") i a l'acte III ("*La escalera sigue siendo una humilde escalera de vecinos. El casero ha pretendido, sin éxito, disfrazar su pobreza con algunos nuevos detalles concedidos despaciosamente a lo largo del tiempo: la ventana tiene ahora cristales romboidales coloreados, y en la pared del segundo rellano, frente al tramo, puede leerse la palabra QUINTO en una placa de metal. Las puertas han sido dotadas de timbre eléctrico, y las paredes, blanqueadas*").

2. Final de l'acte I

És interessant analitzar el final de l'acte I, ja que és un dels moments clau de l'obra, que a més es pot relacionar amb *El cuento de la lechera*. Fernando li està explicant a Carmina quins són els seus plans de futur i, sense voler, quan s'inclina per donar-li un petó, colpeja el recipient de la llet i s'escampa pel terra. Això fa al·lusió al conte, on es reflexiona sobre el perill de sempre voler més i més i ser massa ambiciós. En altres paraules, crear-se falses il·lusions i fer castells en l'aire. A continuació es mostra el fragment que es proposa treballar:

FERNANDO: [...] Escucha: voy a estudiar mucho, ¿sabes? Mucho. Primero me haré delineante. ¡Eso es fácil! En un año... Como para entonces ya ganaré bastante, estudiaré para aparejador. Tres años. Dentro de cuatro años seré un aparejador solicitado por todos los arquitectos. Ganaré mucho dinero. Por entonces tú serás ya mi mujercita, y viviremos en otro barrio, en un pisito limpio y tranquilo. Yo seguiré estudiando. ¿Quién sabe? Puede que para entonces me haga ingeniero. Y como una cosa no es incompatible con la otra, publicaré un libro de poesías, un libro que tendrá mucho éxito...

CARMINA: (*Que le ha escuchado extasiada*) ¡Qué felices seremos!

FERNANDO: ¡Carmina!

(*Se inclina para besarla y da un golpe con el pie a la lechera, que se derrama estrepitosamente. Temblorosos se levantan los dos y miran, asombrados, la gran mancha blanca en el suelo.*)

Aquest fragment es pot treballar en petits grups i demanar a l'alumnat que, en primer lloc, busquin en què consisteix *El cuento de la lechera*. Després, es pot proposar que responguin a les següents qüestions, que un cop resoltes es poden compartir amb el grup classe:

- Per què es pot relacionar *El cuento de la lechera* amb el que se'n descriu a l'obra de Vallejo? Quines similituds tenen?
- Què significa el símbol de la caiguda de la llet, que té lloc al final de l'acte?
- Creieu que anticipa el que tindrà lloc en el segon i tercer acte de l'obra? Per què?
- Quina evolució creieu que tindran els personatges? Per què?

Fragments de l'acte II

1. Conversa entre Elvira i Fernando

(*Entonces sale Elvira, con un niño de pecho en los brazos. Fernando y Elvira visten con modestia. Ella se mantiene hermosa, pero su cara no guarda nada de la antigua vivacidad.*)

ELVIRA: ¿En qué quedamos? Esto es vergonzoso. ¿Les damos o no les damos el pésame?

FERNANDO: Ahora no. En la calle lo decidiremos.

ELVIRA: ¡Lo decidiremos! Tendré que decidir yo, como siempre. Cuando tú te pones a decidir nunca hacemos nada. (*Fernando calla, con la expresión hosca. Inician la bajada.*) ¡Decidir! ¿Cuándo vas a decidirte a ganar más dinero? Ya ves que así no podemos vivir. (*Pausa.*) ¡Claro, el señor contaba con el suegro! Pues el suegro se acabó, hijo. Y no se te acaba la mujer no sé por qué.

FERNANDO: ¡Elvira!

ELVIRA: ¡Sí, enfádate porque te dicen las verdades! Eso sabrás hacer: enfadarte y nada más. Tú ibas a ser aparejador, ingeniero, y hasta diputado. ¡Je! Ese era el cuento que colocabas a todas. ¡Tonta de mí, que también te hice caso! Si hubiera sabido lo que me llevaba... Si hubiera sabido que no eras más que un niño mimado... La idiota de tu madre no supo hacer otra cosa que eso: mimarte.

FERNANDO: (*Deteniéndose.*) ¡Elvira, no te consiento que hables así de mi madre! ¿Me entiendes?

ELVIRA: (*Con ira.*) ¡Tú me has enseñado! ¡Tú eras el que hablaba mal de ella!

FERNANDO: (*Entre dientes.*) Siempre has sido una niña caprichosa y sin educación.

ELVIRA: ¿Caprichosa? ¡Sólo tuve un capricho! ¡Uno sólo! Y...

Aquesta escena correspon a un diàleg entre el matrimoni d'Elvira i Fernando. A partir d'aquest diàleg, es poden tractar temes com la **classe social i econòmica** i com aquesta afecta directament les relacions personals, així com les **falses aparences** de la societat del moment.

- Quina és la relació entre Fernando i Elvira? Per què sembla que hi hagi rancor acumulat entre aquests personatges?
- Compareu la descripció i el comportament d'aquests personatges a l'acte II amb el que tenien durant l'acte I.
- A què es refereix Elvira quan diu: "tú ibas a ser aparejador, ingeniero, y hasta diputado. ¡Je! ¿Ese era el cuento que colocabas a todas?". Per què creieu que Fernando no ha acabat aconseguint tot el que va dir? Què vol simbolitzar Buero Vallejo amb això?
- Com es comporten aquests personatges davant la resta? Quina imatge volen projectar del seu matrimoni?

2. Conversa entre Carmina i Urbano

URBANO: ¡Espera, por favor! (*Llevándola al "casinillo".*) Carmina, yo..., yo te quiero. (*Ella sonríe tristemente.*) Te quiero hace muchos años, tú lo sabes. Perdona que te lo diga hoy: soy un bruto. Es que no quisiera verte pasar privaciones ni un solo día. Ni a ti ni a tu madre. Me harías muy feliz si..., si me dijeras... que puedo esperar. (*Pausa. Ella baja la vista.*) Ya sé que no me quieres. No me extraña, porque yo no valgo nada. Soy muy poco para ti. Pero yo procuraría hacerte dichosa. (*Pausa.*) No me contestas...

CARMINA: Yo... había pensado permanecer soltera.

URBANO: (*Inclinando la cabeza.*) Quizá continúas queriendo a algún otro...

CARMINA: (*Con disgusto.*) ¡No, no!

URBANO: Entonces, es que... te desagrada mi persona.

CARMINA: ¡Oh, no!

URBANO: Ya sé que no soy más que un obrero. No tengo cultura ni puedo aspirar a ser nada importante... Así es mejor. Así no tendré que sufrir ninguna decepción, como otros sufren.

CARMINA: Urbano, te pido que...

URBANO: Más vale ser un triste obrero que un señorito inútil... Pero si tú me aceptas yo subiré. ¡Subiré, sí! ¡Porque cuando te tenga a mi lado me sentiré lleno de energías para trabajar! ¡Para trabajar por ti! Y me perfeccionaré en la mecánica y ganaré más. (*Ella asiente tristemente, en silencio, traspasada por el recuerdo de un momento semejante.*) Viviríamos juntos: tu madre, tú y yo. Le daríamos a la vieja un poco de alegría en los años que le quedasen de vida. Y tú me harías feliz. (*Pausa.*) Acéptame, te lo suplico.

CARMINA: ¡Eres muy bueno!

URBANO: Carmina, te lo ruego. Consiente en ser mi novia. Déjame ayudarte con ese título.

CARMINA: (*Llora refugiándose en sus brazos.*) ¡Gracias, gracias!

URBANO: (*Enajenado.*) Entonces... ¿Sí? (*Ella asiente.*) ¡Gracias yo a ti! ¡No te merezco!

Aquesta escena de l'obra entre Carmina i Urbano permet abordar el tema de la **resignació davant la realitat i l'abandonament de somnis o de l'amor**. Es pot reflexionar a partir de qüestions com:

- Per què plora Carmina? Què recorda mentre parla amb Urbano?
- Ella l'estima? Per què creieu que accepta la seva proposició?
- En un moment de la conversa, Carmina diu que ella havia pensat mantenir-se soltera. Per què creieu, llavors, que acaba acceptant?

Fragments de l'acte III

1. Conversa entre Fernando, Elvira i Fernando fill.

FERNANDO, HIJO: Papá, no es cierto que me estuviera besando con Carmina. (*Empieza a subir.*)

FERNANDO: ¿Estabas con ella?

FERNANDO, HIJO: Sí.

FERNANDO: ¿Recuerdas que te hemos dicho muchas veces que no tontearas con ella?

FERNANDO, HIJO: (*Que ha llegado al rellano.*) Sí.

FERNANDO: Y has desobedecido...

FERNANDO, HIJO: Papá... Yo...

FERNANDO: Entra. (*Pausa.*) ¿Has oído?

FERNANDO, HIJO: (*Rebelándose.*) ¡No quiero! ¡Se acabó!

FERNANDO: ¿Qué dices?

FERNANDO, HIJO: ¡No quiero entrar! ¡Ya estoy harto de vuestras estúpidas prohibiciones!

FERNANDO: (*Conteniéndose.*) Supongo que no querrás escandalizar para los vecinos...

FERNANDO, HIJO: ¡No me importa! ¡También estoy harto de esos miedos! (*Elvira, avisada sin duda por Manolín, sale a la puerta.*) ¿Por qué no puedo hablar con Carmina, vamos a ver? ¡Ya soy un hombre!

ELVIRA: (*Que interviene con acritud.*) ¡No para Carmina!

FERNANDO: (*A Elvira.*) ¡Calla! (*A su hijo.*) Y tú, entra. Aquí no podemos dar voces.

FERNANDO, HIJO: ¿Qué tengo yo que ver con vuestros rencores y vuestros viejos prejuicios? ¿Por qué no vamos a poder querernos Carmina y yo?

ELVIRA: ¡Nunca!

FERNANDO: No puede ser, hijo.

FERNANDO, HIJO: Pero ¿por qué?

FERNANDO: Tú no lo entiendes. Pero entre esa familia y nosotros no puede haber noviazgos.

Aquest fragment de l'acte III permet parlar sobre el **desenvolupament de les relacions personals i amoroses** entre els personatges de l'obra. Especialment, permet reflexionar sobre el triangle amorós del passat Elvira - Fernando - Carmina i sobre com afecta en els fills Fernando i Carmina. Es proposen les preguntes:

- Per què Fernando i Elvira no permeten a Fernando fill que es relacioni amb Carmina filla?
- Quins esdeveniments del passat expliquen o justifiquen aquesta actitud dels pares?
- Per què Elvira s'oposa amb més força que Fernando?
- Per què Fernando fill es rebel·la contra els seus pares? Anticipa això la manera en la qual es desenvoluparà la relació de Fernando fill amb Carmina filla? Com ho relacionaríeu amb el final de l'obra?

2. Final de l'acte III

FERNANDO, HIJO: ¡Carmina! *(Aunque esperaba su presencia, ella no puede reprimir un suspiro de susto. Se miran un momento y en seguida ella baja corriendo y se arroja en sus brazos.)* ¡Carmina!...

CARMINA, HIJA: ¡Fernando! Ya ves... Ya ves que no puede ser.

FERNANDO, HIJO: ¡Sí puede ser! No te dejes vencer por su sordidez. ¿Qué puede haber de común entre ellos y nosotros? ¡Nada! Ellos son viejos y torpes. No comprenden... Yo lucharé para vencer. Lucharé por ti y por mí. Pero tienes que ayudarme, Carmina. Tienes que confiar en mí y en nuestro cariño.

CARMINA, HIJA: ¡No podré!

FERNANDO, HIJO: Podrás. Podrás... porque yo te lo pido. Tenemos que ser más fuertes que nuestros padres. Ellos se han dejado vencer por la vida. Han pasado treinta años subiendo y bajando esta escalera... Haciéndose cada día más mezquinos y más vulgares. Pero nosotros no nos dejaremos vencer por este ambiente. ¡No! Porque nos marcharemos de aquí. Nos apoyaremos el uno en el otro. Me ayudarás a subir, a dejar para siempre esta casa miserable, estas broncas constantes, estas estrecheces. Me ayudarás, ¿verdad? Dime que sí, por favor. ¡Dímelo!

CARMINA, HIJA: ¡Te necesito, Fernando! ¡No me dejes!

FERNANDO, HIJO: ¡Pequeña! *(Quedan un momento abrazados. Después, él la lleva al primer escalón y la sienta junto a la pared, sentándose a su lado. Se cogen las manos y se miran arrobados.)* Carmina, voy a empezar en seguida a trabajar por ti. ¡Tengo muchos proyectos! *(Carmina, la madre, sale de su casa con expresión inquieta y los divide, entre disgustada y angustiada. Ellos no se dan cuenta.)* Saldré de aquí. Dejaré a mis padres. No los quiero. Y te salvaré a ti. Vindrás conmigo. Abandonaremos este nido de rencores y de brutalidad.

CARMINA, HIJA: ¡Fernando!

(Fernando, el padre, que sube la escalera, se detiene, estupefacto, al entrar en escena.)

FERNANDO, HIJO: Sí, Carmina. Aquí sólo hay brutalidad e incomprensión para nosotros. Escúchame. Si tu cariño no me falta, emprenderé muchas cosas. Primero me haré aparejador. ¡No es difícil! En unos años me haré un buen aparejador. Ganaré mucho dinero y me solicitarán todas las empresas constructoras. Para entonces ya estaremos casados... Tendremos nuestro hogar, alegre y limpio..., lejos de aquí. Pero no dejaré de estudiar por eso. ¡No, no, Carmina! Entonces me haré ingeniero. Seré el mejor ingeniero del país y tú serás mi adorada mujercita...

CARMINA, HIJA: ¡Fernando! ¡Qué felicidad!... ¡Qué felicidad!

FERNANDO, HIJO: ¡Carmina!

(Se contemplan extasiados, próximos a besarse. Los padres se miran y vuelven a observarlos. Se miran de nuevo, largamente. Sus miradas, cargadas de una infinita melancolía, se cruzan sobre el hueco de la escalera sin rozar el grupo ilusionado de los hijos.)

Aquest fragment correspon al final de l'obra i permet treballar el tema del **determinisme social**. A l'escena veiem com Fernando fill i Carmina filla intenten rebel·lar-se contra el seu destí i les seves famílies i intenten lluitar per un futur de felicitat. Aquesta situació es contraposa totalment amb el que van viure, precisament, els seus pares. Es podria generar un debat a partir de preguntes com:

- Quina comparació es pot establir entre la situació de Carmina i Fernando (pares), que correspon al final de l'acte I, i l'escena final de l'acte III, amb Carmina i Fernando (fills)?
- Quina era la situació d'Espanya a l'acte I, ambientat a l'any 1919, i quina és la situació de l'acte III, ambientat a l'any 1949?
- La situació social del país condiona el destí dels personatges? Per què?
- Comenteu més exemples que se us acudeixin en què es puguin veure com el determinisme social influeix directament en les vides dels personatges de l'obra.

La tertúlia que es vagi generant es pot avaluar seguint una rúbrica per avaluar una tertúlia literària.

Activitat 4. La crisi social al teatre i a la poesia del segle XX i el paper de la dona al segle XX (activitat de desenvolupament, 1-2 sessions)

Per dur terme aquesta activitat, es dividirà la classe en petits grups (de 4-5 integrants) i a cada grup se li assignaran fragments que girin al voltant d'una temàtica:

1. Uns grups treballaran a partir de fragments d'altres obres de teatre del segle XX, com *Escuadra hacia la muerte* d'Alfonso Sastre, que permetrà que es compari amb *Historia de una escalera* de Buero Vallejo.
2. Uns altres treballaran el paper de la dona al segle XX, comparant fragments d'*Historia de una escalera* i *Tea Rooms* de Luisa Carnés.
3. Uns altres grups treballaran la crisi social als anys quaranta, recollida a la poesia del segle XX, que permetrà reflexionar i comparar-ho amb el tractament que en fa Buero Vallejo.

L'objectiu és que cada grup realitzi una investigació sobre el tema en qüestió i estableixi paral·lelismes entre *Historia de una escalera* i les altres obres. Hauran de fer una recerca teòrica, analitzar fragments determinats, reflexionar sobre les similituds i diferències i després compartir-ho amb la resta del grup classe.

A continuació, es proposen una sèrie de fragments que es podrien treballar per a cadascuna de les temàtiques:

1. La crítica social al teatre del segle XX: *Escuadra hacia la muerte* i *Historia de una escalera*

A banda d'Antonio Buero Vallejo, un dels grans dramaturgs del segle XX que ha tractat la crítica social a les seves obres ha estat Alfonso Sastre. Per això seria interessant comparar fragments d'algunes de les seves obres on també es pugui veure la crítica que introdueix l'autor. Per exemple, es podria treballar aquest fragment d'*Escuadra hacia la muerte* i comparar-lo amb un altre fragment d'*Historia de una escalera*.

Fragment d'*Escuadra hacia la muerte*

ANDRÉS: Cabo.

CABO: ¿Qué hay?

ANDRÉS: Cabo, tengo que decirle que esto me parece insoportable. No hay razón para obligarnos a... (*Miradas de inquietud en los otros.*) He pensado decírselo varias veces. No estoy de acuerdo con este absurdo horario. Es ganas de martirizarnos. Yo no estoy dispuesto a plegarme a sus caprichos. ¿Lo entiende? Estoy harto de...

CABO: (*Friamente.*) Bueno. Cállate ya.

ANDRÉS: No. No voy a callarme. He empezado a hablar y hablaré. Yo tengo frío a estas horas. Frío y sueño. ¿Por qué? Porque a un tipo con un miserable galón se le ocurre que tenemos que levantarnos a las seis de la madrugada. Estoy seguro de que los demás piensan lo mismo. ¿Verdad, muchachos? No hay razón para que nos haga... (*El cabo lo coge del cuello de la guerrera.*)

CABO: *(Entre dientes.)* ¡Cállate, imbécil! ¡Cállate!

ANDRÉS: ¡Suélteme! ¡Estoy harto de su condenada...! *(El cabo le da un puñetazo en el estómago. Andrés gime y se dobla. Al inclinarse recibe otro en la cara y cae al suelo. El cabo le pega una patada en el pecho. Andrés queda inmóvil. El cabo se inclina, lo incorpora y vuelve a rechazarlo contra el suelo.)*

PEDRO: *(Que se ha levantado. Sombrío.)* Cabo. Ya está bien. *(El cabo mira a Pedro, que le sostiene la mirada. Los otros se han levantado también.)*

CABO: *(A Adolfo.)* Dame el café. *(Adolfo echa lentamente café en un cacharro y se lo alargaba al cabo. Éste lo bebe. Coge el fusil y sale. Pausa.)*

ADOLFO: Ya lo veis... que es una bestia.

Fragment d'«Historia de una escalera»

FERNANDO: No. Te lo suplico. No te marches. Es preciso que me oigas... y que me creas. Ven. *(La lleva al primer peldaño.)* Como entonces. *(Con un ligero forcejeo la obliga a sentarse contra la pared y se sienta a su lado. Le quita la lechera y la deja junto a él. Le coge una mano.)*

CARMINA: ¡Si nos ven!

FERNANDO: ¡Qué nos importa! Carmina, por favor, créeme. No puedo vivir sin ti. Estoy desesperado. Me ahoga la ordinareiz que nos rodea. Necesito que me quieras y que me consueles. Si no me ayudas no podré salir adelante.

CARMINA: ¿Por qué no se lo pides a Elvira? *(Pausa. Él la mira, excitado, alegre.)*

FERNANDO: ¡Me quieres! ¡Lo sabía! ¡Tenías que quererme! *(Le levanta la cabeza. Ella sonríe involuntariamente.)* ¡Carmina, mi Carmina! *(Va a besarla, pero ella le detiene.)*

CARMINA: ¿Y Elvira?

FERNANDO: ¡La detesto! Quiere cazarme con su dinero. ¡No la puedo ver!

CARMINA: *(Con una risita.)* ¡Yo tampoco! *(Ríen felices.)*

FERNANDO: Ahora tendría que preguntarte yo: ¿Y Urbano?

CARMINA: ¡Es un buen chico! ¡Estoy loca por él! *(Fernando se enfurruña.)* ¡Tonto!

FERNANDO: *(Abrazándola por el talle.)* Carmina, desde mañana voy a trabajar por ti. Quiero salir de esta pobreza, de este sucio ambiente. Salir y sacarte a ti. Dejar para siempre los chismorreos, las broncas entre vecinos... Acabar con la angustia del dinero escaso, de los favores que abochornan como una bofetada, de los padres que nos abruman con su torpeza y su cariño servil, irracional...

CARMINA: *(Repreensiva.)* ¡Fernando!

FERNANDO: Sí. Acabar con todo esto. ¡Ayúdame tú! Escucha: voy a estudiar mucho, ¿sabes? Mucho. Primero me haré delineante. ¡Eso es fácil! En un año... Como para entonces ya ganaré bastante, estudiaré para aparejador. Tres años. Dentro de cuatro años seré un aparejador solicitado por todos los arquitectos. Ganaré mucho dinero. Por entonces tú serás ya mi mujercita, y viviremos en otro barrio, en un pisito limpio y tranquilo. Yo seguiré estudiando. ¿Quién sabe? Puede que entonces me haga ingeniero. Y como una cosa no es incompatible con la otra, publicaré un libro de poesías, un libro que tendrá mucho éxito...

CARMINA: *(Que le ha escuchado extasiada.)* ¡Qué felices seremos!

FERNANDO: ¡Carmina! *(Se inclina para besarla y da un golpe con el pie a la lechera, que se derrama estrepitosamente. Temblorosos, se levantan los dos y miran, asombrados, la gran mancha en el suelo.)*

A partir d'aquests fragments, es podria demanar a l'alumnat que investigués breument sobre Alfonso Sastre i les seves obres, ja que ambdós autors introdueixen personatges desolats per la desgràcia i que a més són incapaços de canviar el seu destí. En el cas d'*Escuadra hacia la muerte*, trobem uns soldats que han de complir una missió suïcida en una Tercera Guerra Mundial.

A partir dels fragments, es poden plantejar les qüestions següents:

- A partir de la lectura dels dos fragments, quins són els temes que creieu que tracta Alfonso Sastre a la seva obra? I Buero Vallejo?
- En què s'assemblen aquests temes i en què es diferencien?
- Per què creieu que l'obra d'Alfonso Sastre sí que va ser censurada, mentre que la de Buero Vallejo no va patir la censura?
- Quins esdeveniments van marcar la vida d'aquests dos autors i van influir, per tant, en la creació de les seves obres?
- Van plasmar la realitat d'Espanya de la mateixa manera? Comenteu en què s'assemblen i en què es diferencien.
- A l'obra de Sastre, es reflexiona sobre la possibilitat de rebel·lar-se com a individu, ja que veiem que els personatges, un cop assassinen el cap, no saben com gestionar la seva llibertat i s'enfronten entre ells. Es pot relacionar aquest conflicte amb algun personatge d'*Historia de una escalera*? Amb quin?
- En el fragment de Buero Vallejo, els personatges que dialoguen són Fernando i Carmina, dos enamorats que transmeten esperança i semblen l'alternativa a la pobresa i desolació de la resta de veïns. Creieu que realment hi ha esperança? Quin símbol utilitza l'autor i què vol dir?
- Quina visió tenen Sastre i Buero Vallejo sobre el futur d'Espanya? És una visió pessimista o optimista? Comenteu les similituds i diferències a partir dels personatges que surten als fragments.
- Com es contraposa el final de l'acte I d'*Historia de una escalera* amb l'inici del segon acte? Quin missatge vol enviar l'autor? Hi ha esperança?

2. El paper de la dona a *Historia de una escalera* i comparació amb l'obra *Tea Rooms* de Luisa Carnés

És interessant analitzar el tractament del personatge femení a l'obra d'Antonio Buero Vallejo. Per exemple, trobem a tres **dones d'edat avançada**: *doña* Asunción, Pepa i Generosa, molt diferents entre elles. Únicament la primera és tractada com a *doña* i se'ns descriu com una "*señora de luto, delgada y consumida*".

Es podria demanar a l'alumnat que comparés la descripció i el comportament de les dones a l'acte I, per exemple. Haurien de reflexionar sobre el fet que *doña* Asunción es mostra avergonyida de la seva pobresa, diu que no pot pagar la factura de la llum i es mostra submissa davant el seu fill Fernando. Generosa, en canvi, que se'ns descriu com "*una pobre mujer de unos cincuenta y cinco años*" es mostra resignada davant la seva situació i es lamenta per la mala sort del seu marit. La més diferent de totes és Paca, descrita com "*una mujer de unos cincuenta años, gorda y de ademanes desenvueltos*" i que destaca per enfrontar-se al cobrador de la llum en la primera escena de l'acte I:

PACA: ¡Ya, ya! (*Al cobrador.*) ¿Es que no saben hacer otra cosa que elevar la tarifa? ¡Menuda ladronera es la Compañía! ¡Les debía dar vergüenza chuparnos la sangre de esa manera! (*El cobrador se encoge de hombros.*) ¡Y todavía se ríe!

COBRADOR: No me río, señora. (*A Elvira, que abrió la puerta II.*) Buenos días. La luz. Seis sesenta y cinco.

(*Elvira, una linda muchacha vestida de calle, recoge el recibo y se mete.*)

PACA: (*Se ríe por dentro.*) ¡Buenos pájaros son todos ustedes! Esto se arreglaría como dice mi hijo Urbano: tirando a más de cuatro por el hueco de la escalera.

COBRADOR: Mire lo que dice, señora. Y no falte.

PACA: ¡Cochinos!

COBRADOR: Bueno, ¿me paga o no? Tengo prisa.

PACA: ¡Ya va, hombre! Se aprovechan de que una no es nadie, que si no...

També es veu la seva actitud més rebel fins i tot quan ja és molt vella, a l'inici del tercer acte:

PACA: (*Entrecortadamente.*) ¡Qué vieja estoy! (*Acaricia la barandilla.*) ¡Tan vieja como tú! ¡Uf! (*Pausa.*) ¡Y qué sola! Ya no soy nada para mis hijos ni para mi nieta. ¡Un estorbo! (*Pausa.*) ¡Pues no me da la gana de serlo, demonio! (*Pausa. Resollando.*) ¡Hoj! ¡Qué escalerita! Ya podía poner ascensor el ladrón del casero. Hueco no falta. Lo que falta son ganas de rascarse el bolsillo. (*Pausa.*) En cambio, mi Juan la subía de dos en dos... hasta el día mismo de morir. Y yo, que no puedo con ella..., no me muero ni con polvorones. (*Pausa.*) Bueno, y ahora que no me oye nadie. ¿Yo quiero o no quiero morirme? (*Pausa.*) Yo no quiero morirme. (*Pausa.*) Lo que quiero (*Ha llegado al segundo rellano y dedica una ojeada al l*), es poder charlar con Generosa, y con Juan... (*Pausa. Se encamina a su puerta.*) ¡Pobre Generosa! ¡Ni los huesos quedarán! (*Pausa. Abre con su llave. Al entrar.*) ¡Y que me haga un poco más de caso mi nieta, demonio!

D'altra banda, es podria parlar del **paper de les dones joves de l'obra**, que queden relegades a l'àmbit familiar i que són descrites de forma molt superficial. Carmina, la filla de Generosa, és descrita com “una preciosa muchacha de aires sencillos y pobremente vestida”; Elvira, la filla de don Manuel, com “una linda muchacha vestida de calle”; i Rosa i Trini, les filles de Paca, se'ns defineixen com “una mujer joven, guapa y provocativa” i “una joven de aspecto simpático”. Es podrien generar preguntes com:

- Quins atributs es ressalten d'elles en aquestes descripcions? Quina informació se'ns dona del seu físic? I de la seva personalitat?
- Es diferencia la descripció que se'ns fa dels homes i de les dones? En què?

Tot i això, sí que veiem que Elvira i Rosa sí que mostren determinació i voluntat en algunes escenes. Es pot comentar el fragment següent de l'acte II:

ELVIRA: ¡Lo decidiremos! Tendré que decidir yo, como siempre. Cuando tú te pones a decidir nunca hacemos nada. (*Fernando calla, con la expresión hosca. Inician la bajada.*) ¡Decidir! ¿Cuándo vas a decidirte a ganar más dinero? Ya ves que así no podemos vivir. (*Pausa.*) ¡Claro, el señor contaba con el suegro! Pues el suegro se acabó, hijo. Y no se te acaba la mujer no sé por qué.

FERNANDO: ¡Elvira!

ELVIRA: ¡Sí, enfádate porque te dicen las verdades! Eso sabrás hacer: enfadarte y nada más más. Tú ibas a ser aparejador, ingeniero, y hasta diputado. ¡Je! Ese era el cuento que colocabas a todas. ¡Tonta de mí, que también te hice caso! Si hubiera sabido lo que me llevaba... Si hubiera sabido que no eras más que un niño mimado... La idiota de tu madre no supo hacer otra cosa que eso: mimarte.

Es poden plantejar preguntes com:

- Hi ha cap altre personatge femení que es rebel·li contra el seu entorn? Poseu exemples concrets de l'obra.
- En què es diferencien aquests personatges amb Elvira?
- La rebel·lió es pot observar també en els homes? De la mateixa manera?

Un altre tema que es podria abordar és el del **matrimoni i la maternitat**, ja que personatges com Trini i Rosa parlen de la necessitat de tenir un fill o casar-se perquè la vida de les dones tingui sentit. Es pot observar en aquest fragment de l'acte III:

ROSA: Casi me alegro de no haber tenido hijos con él. No habrían salido sanos. (*Pausa.*) ¡Pero yo hubiera querido tener un niño, Trini! Y hubiera querido que él no fuese como era... y que el niño se le hubiese parecido.

TRINI: Las cosas nunca suceden a nuestro gusto.

ROSA: No. (*Pausa.*) ¡Pero, al menos, un niño! ¡Mi vida se habría llenado con un niño! (*Pausa.*)

TRINI: ...La mía también.

ROSA: ¿Eh? (*Pausa breve.*) Claro. ¡Pobre Trini! ¡Qué lástima que no te hayas casado!

TRINI: (*Deteniéndose, sonríe con pena.*) ¡Qué iguales somos en el fondo tú y yo!

ROSA: Todas las mujeres somos iguales en el fondo.

TRINI: Sí... Tú has sido el escándalo de la familia y yo la víctima. Tú quisiste vivir tu vida y yo me dediqué a la de los demás. Te juntaste con un hombre y yo sólo conozco el olor de los de la casa... Ya ves: al final hemos venido a fracasar de igual manera.

Es proposen qüestions com:

- A partir d'aquest fragment, quin paper deduïm que té la maternitat i el matrimoni en el segle XX?
- Compareu els personatges de Rosa i Trini amb els de Carmina i Elvira. Elles sí que es casen i tenen fills, però aconsegueixen la felicitat? Per què?

A més, es podria **comparar la concepció del matrimoni** amb el que es diu a *Tea Rooms* de Luisa Carnés:

Matilde ha visto de cerca, ha “tocado” la tragedia del hogar, la “felicidad”, la “paz” del hogar cristiano... El marido llega a él cansado de trabajar –cuando hay trabajo. Allí hay unos chiquillos que gritan, que lloran, y una mujer mal vestida y gruñona... y cuyas manos huelen insoportablemente a cebolla... “Bueno, ¿y qué? Yo no puedo hacer más. Estoy todo el día hecho un burro”. “¿Y yo no trabajo? ¡Pero como no traigo dinero!”. El marido piensa que las cosas de la casa se hacen por sí mismas... y no le da importancia alguna al trabajo de su mujer, al embrutecedor trabajo doméstico. (Carnés, 130)

Finalment, és interessant parlar de la **contraposició entre els personatges femenins i masculins al voltant dels dilemes socials o polítics**. Veiem que els homes sí que reflexionen sobre qüestions existencials o polítiques, mentre que elles es preocupen de les relacions amoroses i familiars. Per exemple, es pot reflexionar sobre aquest fragment de l'acte I:

FERNANDO: ¿Qué tengo yo que ver con los demás? Nadie hace nada por nadie. Y vosotros os metéis en el sindicato porque no tenéis arranque para subir solos. Pero ese no es camino para mí. Yo sé que puedo subir y subiré solo.

[...]

URBANO: (*Sonriendo.*) Escucha, papanatas. Para subir solo, como dices, tendrías que trabajar todos los días diez horas en la papelería; no podrías faltar nunca, como has hecho hoy...

[...]

URBANO: Ya sé que yo no llegaré muy lejos; y tampoco tú llegarás. Si yo llego, llegaremos todos. Pero lo más fácil es que dentro de diez años sigamos subiendo esta escalera y fumando en este “casinillo”.

Aquest fet es pot oposar al que se'ns mostra a l'obra *Tea Rooms* de Luisa Carnés, on es defensa l'emancipació de la dona i la lluita de classe. Es pot comparar el fragment de Buero Vallejo amb el següent:

La mujer vale tanto como el hombre para la vida política y social... ya que los hombres luchan por una emancipación que a todos nos alcanzará por igual, justo es que les ayudemos; justo es que nos labremos nuestro propio destino. Antes no había más que dos caminos para la mujer: el del matrimonio o el de la prostitución; ahora ante la mujer se abre un nuevo camino... la lucha consciente por la emancipación proletaria mundial. (Carnés, 199-200)

3. La crítica social a la poesia del segle XX (1 sessió)

Finalment, alguns grups podrien treballar la crítica social a la poesia del segle XX i comparar-la amb fragments de l'obra d'Antonio Buero Vallejo.

En primer lloc, es pot analitzar el poema “No volveré a ser joven” de Jaime Gil de Biedma, on es reflexiona sobre el **pas del temps i la frustració de no haver aconseguit els somnis**. Es pot relacionar amb el fragment de l'acte I que es va treballar en sessions anteriors, on es produeix una conversa entre Fernando i Urbano.

“No volveré a ser joven” de Jaime Gil de Biedma

Que la vida iba en serio
uno lo empieza a comprender más tarde
— como todos los jóvenes, yo vine
a llevarme la vida por delante.

Dejar huella quería
y marcharme entre aplausos
— envejecer, morir, eran tan sólo
las dimensiones del teatro.

Pero ha pasado el tiempo
y la verdad desagradable asoma:
envejecer, morir,
es el único argumento de la obra.

També el de “Años triunfales”, del mateix autor, on es **critica la situació d’Espanya en aquell moment**. Es pot comparar amb algun fragment d’*Historia de una escalera* on es pugui veure la crítica que fa Buero Vallejo, encara que molt subtil, de l’Espanya dels anys quaranta. Per exemple, el poema es pot comparar amb la conversa entre Generosa i Paca, que també serveix per parlar del privilegi de classes.

“Años triunfales” de Jaime Gil de Biedma	Fragment d’ <i>Historia de una escalera</i>
<p>Media España ocupaba España entera con la vulgaridad, con el desprecio total de que es capaz, frente al vencido, un intratable pueblo de cabreros.</p> <p>Barcelona y Madrid eran algo humillado. Como una casa sucia, donde la gente es vieja, la ciudad parecía más oscura y los Metros olían a miseria.</p> <p>Con la luz de atardecer, sobresaltada y triste, se salía a las calles de un invierno poblado de infelices gabardinas a la deriva bajo el viento.</p> <p>Y pasaban figuras mal vestidas de mujeres, cruzando como sombras, solitarias mujeres adiestradas —viudas, hijas o esposas—</p> <p>en los modos peores de ganar la vida y suplir a sus hombres. Por la noche, las más hermosas sonreían a los más insolentes de los vencedores.</p>	<p>GENEROSA: (<i>Se asoma al hueco de la escalera y vuelve.</i>) Y Carmina sin venir... Oiga, Paca: ¿es verdad que don Manuel tiene dinero?</p> <p>PACA: Mujer, ya sabe usted que era oficinista. Pero con la agencia esa que ha montado se está forrando el riñón. Como tiene tantas relaciones y sabe tanta triquiñuela...</p> <p>GENEROSA: Y una agencia, ¿qué es?</p> <p>PACA: Un sacaperras. Para sacar permisos, certificados... ¡Negocios! Bueno, y me voy, que se hace tarde. (<i>Inicia la marcha y se detiene.</i>) ¿Y el señor Gregorio, cómo va?</p> <p>GENEROSA: Muy disgustado, el pobre. Como lo retiran por la edad... Y es lo que él dice: “¿De qué sirve que un hombre se deje los huesos durante cincuenta años conduciendo un tranvía, si luego le ponen en la calle?”. Y el retiro es una miseria, Paca. Ya lo sabe usted. ¡Qué vida, Dios mío! No sé cómo vamos a salir adelante. Y mi Pepe, que no ayuda nada...</p> <p>PACA: Su Pepe es un granuja. Perdone que se lo diga, pero usted ya lo sabe. Ya le he dicho antes que no quiero volver a verle con mi Rosa.</p> <p>GENEROSA: (<i>Humillada.</i>) Lleva usted razón. ¡Pobre hijo mío!</p> <p>PACA: ¿Pobre? Como Rosita. Otra que tal. A mí no me duelen prendas. ¡Pobres de nosotras, Generosa, pobres de nosotras! ¿Qué hemos hecho para este castigo? ¿Lo sabe usted?</p> <p>GENEROSA: Como no sea sufrir por ellos...</p> <p>PACA: Eso. Sufrir y nada más. ¡Qué asco de vida! Hasta luego, Generosa. Y gracias.</p> <p>GENEROSA: Hasta luego.</p>

Finalment, es podria parlar sobre els poetes que, com Buero Vallejo, acaben tenint una **visió més esperançadora**. Això s'oposa, com ja hem vist, a altres autors més pessimistes com Alfonso Sastre. Per tant, seria interessant comparar, per exemple, el poema de José Agustín Goytisolo "Palabras para Julia" amb el final de l'obra d'*Historia de una escalera*, treballat prèviament.

"Palabras para Julia" de José Agustín Goytisolo	
<p>Tú no puedes volver atrás porque la vida ya te empuja como un aullido interminable.</p> <p>Hija mía es mejor vivir con la alegría de los hombres que llorar ante el muro ciego.</p> <p>Te sentirás acorralada te sentirás perdida o sola tal vez querrás no haber nacido.</p> <p>Yo sé muy bien que te dirán que la vida no tiene objeto que es un asunto desgraciado.</p> <p>Entonces siempre acuérdate de lo que un día yo escribí pensando en ti como ahora pienso.</p> <p>La vida es bella, ya verás como a pesar de los pesares tendrás amigos, tendrás amor.</p> <p>Un hombre solo, una mujer así tomados, de uno en uno son como polvo, no son nada.</p> <p>Pero yo cuando te hablo a ti cuando te escribo estas palabras pienso también en otra gente.</p>	<p>Tu destino está en los demás tu futuro es tu propia vida tu dignidad es la de todos.</p> <p>Otros esperan que resistas que les ayude tu alegría tu canción entre sus canciones.</p> <p>Entonces siempre acuérdate de lo que un día yo escribí pensando en ti como ahora pienso.</p> <p>Nunca te entregues ni te apartes junto al camino, nunca digas no puedo más y aquí me quedo.</p> <p>La vida es bella, tú verás como a pesar de los pesares tendrás amor, tendrás amigos.</p> <p>Por lo demás no hay elección y este mundo tal como es será todo tu patrimonio.</p> <p>Perdóname no sé decirte nada más pero tú comprende que yo aún estoy en el camino.</p> <p>Y siempre siempre acuérdate de lo que un día yo escribí pensando en ti como ahora pienso.</p>

Activitat 5. La crítica social a la novel·la. Comparació amb *La colmena* de Camilo José Cela (activitat de desenvolupament, 1 sessió)

Després d'haver dut a terme una sèrie de sessions en què s'han analitzat els temes i els personatges principals de l'obra de teatre i s'ha fet una comparació d'aquesta obra amb altres creacions teatrals, de prosa i poesia del segle XX que tracten temes similars, es proposarà una reflexió conjunta que se centrarà en els paral·lelismes que es poden trobar entre *Historia de una escalera* i *La colmena* de Camilo José Cela.

Abans d'endinsar-se a comentar la novel·la, es farà una breu comprovació sobre els coneixements previs que té l'alumnat sobre aquest autor o aquesta obra. Es farà una pluja d'idees, que es pot fer amb una aplicació per fer presentacions o bé apuntant les idees que vagin sortint a la pissarra. El o la docent anirà completant les explicacions a partir de les idees que hagin anat sortint del grup classe. Això servirà per contextualitzar l'autor i la seva obra i permetrà un debat posterior més enriquidor.

Un cop contextualitzats l'obra i l'autor, es farà la lectura d'algun fragment de *La colmena* en contraposició amb altres d'*Historia de una escalera* i es tractaran temes com els que es detallen a continuació:

- Les dues obres són el **reflex social d'una època**, ja que es desenvolupen al segle XX, en plena postguerra. Es poden veure les conseqüències socials del franquisme, per això es tracten temes com la pobresa, la precarietat, les falses aparences, l'economia, la gana...

Es pot treballar el fragment d'*Historia de una escalera* on es parla del preu de la factura de la llum, tema que també surt a *La colmena*.

• Fragment d' *Historia de una escalera* de l'acte I:

(Nada más levantarse el telón vemos cruzar y subir fatigosamente al cobrador de la luz, portando su grasienta cartera. Se detiene unos segundos para respirar y llama después con los nudillos en las cuatro puertas. Vuelve al I, donde le espera ya en el quicio la Señora Generosa: una pobre mujer de unos cincuenta y cinco años.)

COBRADOR: La luz. Dos pesetas. *(Le tiende el recibo. La puerta III se abre y aparece Paca, mujer de unos cincuenta años, gorda y de ademanes desenvueltos. El cobrador repite, tendiéndole el recibo.)* La luz. Cuatro diez.

GENEROSA: *(Mirando el recibo.)* ¡Dios mío! ¡Cada vez más caro! No sé cómo vamos a poder vivir. *(Se mete.)*

PACA: ¡Ya, ya! *(Al cobrador.)* ¿Es que no saben hacer otra cosa que elevar la tarifa? ¡Menuda ladronera es la Compañía! ¡Les debía dar vergüenza chuparnos la sangre de esa manera! *(El cobrador se encoge de hombros.)* ¡Y todavía se ríe!

COBRADOR: No me río, señora. *(A Elvira, que abrió la puerta II.)* Buenos días. La luz. Seis sesenta y cinco.

(Elvira, una linda muchacha vestida de calle, recoge el recibo y se mete.)

PACA: *(Se ríe por dentro.)* ¡Buenos pájaros son todos ustedes! Esto se arreglaría como dice mi hijo Urbano: tirando a más de cuatro por el hueco de la escalera.

COBRADOR: Mire lo que dice, señora. Y no falte.

PACA: ¡Cochinos!

COBRADOR: Bueno, ¿me paga o no? Tengo prisa.

PACA: ¡Ya va, hombre! Se aprovechan de que una no es nadie, que si no...

(Se mete rezongando. Generosa sale y paga al cobrador. Después cierra la puerta. El cobrador aporrea otra vez el IV, que es abierto inmediatamente por Doña Asunción, señora de luto, delgada y consumida.)

COBRADOR: La luz. Tres veinte.

DOÑA ASUNCIÓN: *(Cogiendo el recibo.)* Sí, claro... Buenos días. Espere un momento, por favor. Voy adentro...

(Se mete. Paca sale refunfuñando, mientras cuenta las monedas.)

PACA: ¡Ahí va!

(Se las da de golpe.)

COBRADOR: *(Después de contarlas.)* Está bien.

• Fragment de *La colmena* (p. 38-39):

La luz tiembla un instante en la bombilla, hace una finta, y se marcha. La tímida, azulencu llama del gas lame, pausadamente, los bordes del puchero.

— ¡Pues sí!

— Pasa algunas noches, ahora hay una luz muy mala.

—Ahora tenía que haber la misma luz de siempre. ¡La Compañía, que querrá subirla! Hasta que suban la luz no la darán buena, ya verás.

—¿Cuánto pagas ahora de luz?

—Catorce o dieciséis pesetas, según.

—Después pagarás veinte o veinticinco.

—¡Qué le vamos a hacer!

—¿Así queréis que se arreglen las cosas? ¡Vais buenos!

La Filo se calla y Martín entrevé en su cabeza una de esas soluciones que nunca cuajan. A la incierta lucecilla del gas, Martín tiene un impreciso y vago aire de zahorí.

- També es pot parlar del **tractament del temps**, que reforça la idea de l'estatisme.

- Fragment d'*Historia de una escalera*:

Inicio del segundo acto (ubicado en 1929): "Han transcurrido diez años, que no se notan en nada." (p. 17).

Inicio del tercero (situado en 1949): "Pasaron velozmente veinte años más. Es ya nuestra época. La escalera sigue siendo una humilde escalera de vecinos. El casero ha pretendido, sin éxito, disfrazar su pobreza con algunos nuevos detalles concedidos despaciosamente a lo largo del tiempo." (p. 27)

- Fragment de quasi el final de *La colmena*:

La señorita Elvira se despierta pronto, pero no madruga. A la señorita Elvira le gusta estar en la cama, muy tapada, pensando en sus cosas, o leyendo *Los misterios de París* sacando sólo un poco la mano para sujetar el grueso, el mugriento, el desportillado volumen.

La mañana sube, poco a poco, trepando como un gusano por los corazones de los hombres y de las mujeres de la ciudad; golpeando, casi con mimo, sobre los mirares recién despiertos, esos mirares que jamás descubren horizontes nuevos, paisajes nuevos, nuevas decoraciones.

La mañana, **esa mañana eternamente repetida**, juega un poco, sin embargo, a cambiar la faz de la ciudad, ese sepulcro, es cucaña, esa colmena...

¡Que Dios nos coja confesados! (p. 124)

Es poden combinar les reflexions en petit grup, on els alumnes comparin els fragments i arribin a les seves pròpies conclusions, amb el debat en grup classe.

Quan reflexionin en petits grups, el o la docent pot facilitar algunes cites de crítics que ajudin l'alumnat a extreure temes rellevants del fragment i que els ajudi a argumentar les seves conclusions. Per exemple, es pot proposar la crítica de Germán Gullón sobre *La colmena*, ja que es pot extrapolar la mateixa idea per a l'obra de Buero Vallejo:

"El tiempo no existe en *La colmena*. La historia parece haberse detenido en un momento (desvitalizado, paralítico) de ese Madrid de 1942 o 1943, sea cual fuere la fecha, de la capital de España inmóvil en espera de no sé qué, tras la guerra civil [...] En *La colmena* el tiempo parece haberse detenido; quizá porque se ha detenido la historia. Los días pasan y transcurren las horas, pero su transcurso no tiene sentido."¹

---

1. GULLÓN, Germán (1976). "Silencios y soledades en España: La colmena" *Ínsula* (359), p. 14.

També es pot partir de l'opinió de Mariano de Paco sobre *Historia de una escalera*:

“En *Historia de una escalera* tiene su transcurso un alcance metafísico y un sentido destructor [...]. El tiempo es, sin que ellos sepan expresarlo así, una radical limitación de cuantos viven en la casa de pisos y, tomados como un símbolo, de todos los hombres.”²

- Les dues obres es poden considerar un **testimoni de l'ésser humà**. La discussió pot girar al voltant del personatge Martín Marco en el cas de *La colmena* i de Fernando a *Historia de una escalera*.

Es proposa fer aquesta comparació primer en petits grups, en què els alumnes hauran de respondre a les qüestions següents. Després es compartirà el que s'ha extret amb tot el grup classe.

- Quines similituds es poden observar entre els personatges?
- Quines diferències?
- Els dos personatges parlen de la justícia social. Ho fan de la mateixa manera?
- Es podria considerar que els dos personatges s'aprofiten d'altres? De quins?
- Quina concepció tenen d'ells mateixos? Es comparen amb la resta? Menyspreen la resta de personatges? Per quins motius?

També se'ls pot facilitar la cita següent per tal de reforçar els arguments de les seves respostes:

“Al desarrollarse la narración, vemos cada vez más que Marco no es sencillamente un hambriento que tenga unas ideas un poco extravagantes sobre lo que debiera hacerse para conseguir la justicia social [tema sobre el que discuten Fernando y Urbano en *Historia de una escalera*]. A veces parece un arrogante, un santurrón, un malhumorado, un paranoico, un despistado y también un individuo lleno de contradicciones [...]. Marco vive de la generosidad de otros, de su hermana Filo, de Pablo Alonso, de Doña Jesusa, de Ventura Aguado, de Nati Robles, etc. [como Fernando de la de don Manuel y, luego, de Elvira] para que se dé el lujo de seguir escribiendo sus versos y sus artículos. Pero le dice a Filo que le revienta la compasión [...]. Claro que tiene su orgullo, y en una ocasión éste le cuesta caro [...]. Martín se considera intelectualmente superior a sus prójimos y se precia de sus actividades literarias [lo mismo piensa Fernando], pero al mismo tiempo se resiente de que 'los intelectuales' sigan comiendo mal.”³

Activitat 6. La crítica social a l'art (activitat de desenvolupament, 1 sessió)

Resolució d'un repte

Antonio Buero Vallejo va expressar la seva admiració per Goya des del principi, fins al punt que se sap que li va dedicar el poema “Pinturas negras”, compost per al melodrama musical *Schwarze Bilder* de Tilo Medek, així com l'obra de teatre *El sueño de la razón*. Per tant, no és forassenyat pensar que el pintor va influir en el dramaturg i el va inspirar a tractar certs temes sobre la realitat d'Espanya d'aquell moment que els preocupaven als dos.

Després d'haver analitzat *Historia de una escalera* i ser conscients dels temes principals que aborda, es demanarà a l'alumnat que analitzi i reflexioni sobre alguns de *Los caprichos* de Goya. Es proposarà que, en grups de 3-4 alumnes, escullin el *capricho* que més els impacti per la crítica que abordi i que n'investiguin el significat. Després, es posarà en comú amb la resta del grup classe.

Aprofitant el debat que es generi, el o la docent podrà guiar la discussió intentant treure temes d'aquestes pintures que també es vegin a l'obra de Buero Vallejo. Per exemple, es pot centrar el debat en aquests dos *caprichos* que es mostren a continuació:

2. PACO, Mariano de (1984). “*Historia de una escalera*, veinticinco años más tarde”, en M. de Paco: *Estudios sobre Buero Vallejo*, Murcia, Universidad de Murcia, p. 195-214, p. 203-204.

3. HENN, David (1990): “Martín Marco: el desarrollo de un protagonista”, *Ínsula* (518-519) (febrer-març), p. 33-35.

- *Asta su abuelo*. En aquest primer gravat, Goya critica la classe social dels privilegiats, on trobaríem la noblesa. Ens mostra un burro, que representa el noble com un personatge inculte, incapaç de liderar la societat espanyola i portar-la cap al progrés. És una noblesa que només ha adquirit la posició de privilegiada per herència i no per mèrits personals.
- *Tú que no puedes*. En aquest segon gravat, Goya fa una crítica utilitzant recursos humorístics sobre la injustícia de la societat estamental. Al dibuix es pot veure com els treballadors (classe obrera) són els que sostenen, amb molt d'esforç i dificultats, els privilegiats (església i noblesa), representats com burros. Mostra el món al revés, on les persones sostenen els animals.

Asta su abuelo. Font: PICRYL

Tú que no puedes. Font: PICRYL

A partir d'aquests gravats, es pot fer reflexionar els alumnes i demanar que ho relacionin amb *Historia de una escalera*. Algunes de les preguntes que es poden plantejar són:

- Es pot veure cap crítica similar a l'obra d'Antonio Buero Vallejo?
- Per part de quins personatges?
- Per què creieu que Buero Vallejo admirava tant Goya? Creieu que la seva crítica tan explícita el va inspirar a tractar certs temes a les seves obres? Quins?
- A Goya és recurrent el símbol del burro. Es podria extrapolar a l'obra de Buero Vallejo? Se us acut que pugui representar a cap personatge?
- Quines similituds i diferències existeixen en el tractament que fan del tema de la crítica social ambdós autors?
- Quins recursos utilitzen cadascun d'ells per fer la crítica social de manera explícita?

Després del debat, s'encarregarà una tasca als alumnes. De manera individual, hauran de **buscar una manifestació artística contemporània** on es faci una crítica social i es tracti un tema similar als que s'han vist a *Historia de una escalera*. Aquesta manifestació artística la necessitaran per elaborar més endavant un treball escrit, que consistirà en una comparació entre un fragment de l'obra de teatre de Buero Vallejo i la creació artística.

Després de la lectura (4-5 sessions)

Activitat 7 (activitat d'estructuració, 1 sessió)

Què hem après (debat i reflexió final sobre el símbol de l'escala)

Després d'haver llegit l'obra i haver-la comparat amb diverses obres i manifestacions artístiques en què es fa una crítica i denúncia social, es pot proposar una reflexió final que permeti a l'alumnat pensar sobre el que han après. La reflexió pot girar al voltant del **símbol de l'escala**, que pràcticament es podria considerar un personatge més de l'obra. Es pot debatre sobre el paper que té a la història, així com el títol que va escollir l'autor: *Historia de una escalera*.

Algunes de les preguntes que es poden generar per fomentar el debat són:

- Per què té aquest títol l'obra?
- Què simbolitza l'escala?
- Molts crítics afirmen que l'escala és símbol d'immobilitat social i personal i de fracàs. Hi esteu d'acord o en desacord?

Es poden utilitzar aquests fragments o cites per fomentar el debat:

- Alfredo Marquerie: "Lo más importante de esta pieza dramática es que en ella el protagonista no habla. El personaje principal y fundamental, inmóvil y mudo, es LA ESCALERA de la historia escénica. Todo está ahí centrado y concentrado. ¿Dónde?... En los peldaños desgastados y gimientes por los que pasaron los ágiles y alegres pies de los cortejos de bodas y bautizos; por los que descendieron cuidadosas y lentas las pisadas grávidas de los que llevaban sobre sus hombros los pesados y negros ataúdes..."⁴
- García Pavón añade: "La escalera, en la obra de Buero, no es sólo un personaje, como quiere Marquerie, es algo más: el símbolo de la inmovilidad de nuestra organización social que impide a la jerarquización existente evolucionar con mayor fluidez. La escalera que suben y bajan dos generaciones con la misma angustia, estrechez y desilusión de progresar, es imagen simbólica de la gran barrera que divide a los hombres en una serie de estadios económicos y de oportunidad social, sin la menor concesión en treinta años".⁵
- Para Ángel Valbuena Briones, "la escalera que da acceso a los dos pisos con sus descansos y rellanos se inviste del simbolismo de aquellas escaleras de las historias medievales, cuyo fin se suponía en el cielo, y cuya base en el reino de las tinieblas. La escalera significa, por tanto, el afán de felicidad del hombre, deseo que en el caso de la obra de Buero no se sacia".⁶
- Ruiz Ramón cree que la escalera "es el signo de la inmovilidad personal, porque [...] el origen del fracaso no está sólo en el mundo sino en la persona. Sólo en un acto de auténtica libertad, fundado en la vocación por la verdad, hubiera podido liberar a los personajes de esa 'escalera', por donde suben y bajan porque no han realizado el único acto capaz de salvarles".⁷
- Luis Iglesias Feijoo afirma que "[...] como el escenario no ha variado, la reaparición de los personajes es una viva demostración de que su situación tampoco ha sufrido cambios. La escalera que suben y bajan sigue cargándose de sentido y comienza a ser símbolo de su fracaso".⁸

Encara que el debat s'iniciï al voltant de l'escala, pot acabar derivant en temes que l'alumnat vulgui comentar, bé perquè no ho hagin acabat d'entendre, o bé perquè tinguin curiositat o inquietuds per certs aspectes, etc. La discussió es pot anar modelant i orientant segons les demandes dels alumnes.

4. "Prólogo" a *Historia de una escalera*, p. 12-13.

5. *Teatro social en España (1895-1962)*, Madrid, Taurus, 1962, p. 138-139.

6. "La sociedad española a través de dos dramaturgos contemporáneos", en *Ideas y Palabras*, Eliseo Torres Publishers, Nova York, 1968, p. 86.

7. Francisco Ruiz Ramón, *Historia del teatro español. Siglo XX*, 3a. ed. Madrid: Ediciones Cátedra (1977), p. 343.

8. Luis Iglesias Feijoo, "Lectura sociológica de *Historia de una escalera*", *Estreno V*, I, primavera 1979.

Activitat 8 (activitat d'aplicació, 2-3 sessions)

Un cop analitzada l'obra i feta la reflexió final sobre el títol i els temes tractats, es demanarà a l'alumnat que busqui una manifestació artística actual i contemporània en què es faci una crítica social i la comparin amb algun fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo. Poden agafar com a punt de partida la col·lecció de Goya titulada *Los caprichos*, analitzada prèviament i on l'autor fa una denúncia social.

La idea és precisament que l'alumnat sigui capaç de detectar quins són els temes i les preocupacions que continuen estant vigents en la societat actual i que serveixen com a inspiració per als artistes contemporanis. Després d'escollir la manifestació artística, han de vincular-la amb un fragment d'*Historia de una escalera* on es tracti un tema similar.

Si l'alumnat va molt perdut o no sap on trobar obres artístiques contemporànies, se'ls poden facilitar recursos, com per exemple l'exposició del museu Moco.

El **repte**, per tant, és elaborar un text individual on es faci una comparació entre la manifestació artística i el fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo. El text hauria de seguir l'estructura següent:

1. Introducció: contextualització de la manifestació artística escollida, presentant l'autor i el tema que es tracta. També s'haurà de contextualitzar el fragment que s'ha escollit d'*Historia de una escalera*, posant èmfasi en el tema que aborda.
2. Desenvolupament
  - a) Justificació del perquè s'ha escollit aquella obra i s'ha vinculat amb aquell fragment determinat.
  - b) Similituds entre la manifestació artística i el fragment tant en el tractament del tema com en els recursos utilitzats.
  - c) Diferències entre la manifestació artística i el fragment tant en el tractament del tema com en els recursos utilitzats.
3. Conclusió: síntesi del tema de crítica o denúncia social que recullen tant la manifestació artística com el fragment d'*Historia de una escalera*.

Per avaluar el text, se seguirà aquesta rúbrica per avaluar el comentari de text.

Es deixarà una o dues sessions per elaborar el text. En cas que l'alumnat no tingués temps d'acabar-lo en hores de classe, el o la docent pot valorar demanar que l'acabin a casa.

Activitat 9 (activitat d'aplicació, 1 sessió)

Després d'haver elaborat les expressions escrites individuals, en què els alumnes hauran fet una comparació entre un fragment de l'obra de Buero Vallejo i una manifestació artística contemporània, s'haurà de compartir oralment amb la resta del grup classe.

Cada alumne, de manera individual, haurà de fer una **breu presentació oral** on expliqui a la resta de companys quina ha estat la manifestació artística que ha escollit i amb quin fragment ha decidit comparar-la. Després, haurà d'explicar quines són les similituds i diferències entre ambdues i quina ha estat la conclusió i reflexió a què ha arribat. Després de cada intervenció, és interessant que la resta d'alumnes faci preguntes i comentaris que fomentin el debat. En cas que sigui necessari, el o la docent també pot formular preguntes que ajudin a desenvolupar aquesta discussió.

Per avaluar la presentació oral, se seguirà aquesta rúbrica.

4. Situació d'aprenentatge

Situació d'aprenentatge¹

Títol	Las crisis sociales a través del teatro en la tradición literaria castellana
Curs (nivell educatiu)	Segon de batxillerat
Matèria/Àmbit ²	Literatura Castellana

DESCRIPCIÓ

Per què aquesta situació d'aprenentatge? Està relacionada amb alguna altra? Quin és el context?³ Quin repte planteja?⁴

Aquest itinerari lector, pensat per a la matèria de modalitat de Literatura Castellana de segon de batxillerat, parteix del tema "Las crisis sociales a través del teatro en la tradición literaria castellana". És un itinerari que s'entén com una constel·lació, ja que gira al voltant de l'obra *Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo i la posa en relació amb altres fragments d'obres teatrals com *Escuadra hacia la muerte* d'Alfonso Sastre. També es vincula amb fragments d'altres gèneres que tracten la crítica social, com les novel·les *La colmena* de Camilo José Cela o *Tea Rooms* de Luisa Carnés, la poesia del segle XX d'autors com Jaime Gil de Biedma o José Agustín Goytisolo o les pintures de *Los caprichos* de Goya.

Com s'ha comentat, l'itinerari està pensat per a l'alumnat de segon de batxillerat, que haurà de reflexionar sobre la crítica social present en les diferents obres, així com fer una comparació amb el tractament de la crítica social que es feia a l'art del segle XX i a l'actual. És per això que el repte serà buscar una manifestació artística contemporània en què es faci una crítica social i comparar-la amb algun fragment d'*Historia de una escalera* d'Antonio Buero Vallejo. L'alumnat haurà d'elaborar un text en què es faci aquesta comparació i després s'haurà de compartir de manera oral amb la resta de la classe, on es farà una justificació del que s'ha escollit.

1. Les situacions d'aprenentatge són els escenaris que l'alumnat es troba a la vida real i que els centres educatius poden utilitzar per desenvolupar aprenentatges. Plantegen un context concret, una realitat actual, passada o previsible en el futur, en forma de pregunta o problema, en sentit ampli, que cal comprendre, i a la qual cal donar resposta o sobre la qual s'ha d'intervenir. És en la seva resolució que l'alumnat assoleix les competències específiques. (Decret 171/2022, de 20 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de batxillerat. Article 7 (Elements del currículum), punt 1, apartat e)

2. Agrupació de matèries que s'imparteixen de manera integrada.

3. Context: conjunt de circumstàncies que expliquen un esdeveniment o una situació i que envolten un individu, un col·lectiu o una comunitat, etc.

4. Repte: tema d'interès plantejat per l'alumnat, observació d'un fenomen, polèmica o controvèrsia entorn d'un fet, informació que crida l'atenció a la ciutadania, problemàtica que afecta la societat o l'entorn de l'alumnat, pregunta sobre un element de la realitat, recerca a partir d'un element investigable, necessitat plantejada per un agent extern, dilema que cal comprendre, manifestació artística, etc.

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

Amb la realització d'aquesta situació d'aprenentatge s'afavoreix l'assoliment de les competències específiques següents:

Competències específiques	Matèria
C1. Llegir, interpretar i valorar clàssics de la literatura castellana atenent tant les relacions internes dels elements constitutius del gènere i a les seves funcions en les obres, com les relacions externes de les obres amb el seu context de producció i la seva inscripció en la tradició cultural, per eixamplar les possibilitats de gaudi de la literatura.	Literatura Castellana
C2. Llegir de manera autònoma clàssics de la literatura castellana com a font de plaer i coneixement, compartir experiències de lectura i crear textos d'intenció literària, per construir la pròpia identitat lectora, gaudir de la dimensió social de la lectura i estimular la creativitat literària i artística.	Literatura Castellana
C3. Establir vincles entre obres de diferents èpoques, contextos, gèneres, imaginaris i llenguatges artístics, reconeixent semblances i diferències en funció dels respectius contextos de producció i de la interrelació entre literatura i societat, per constatar l'existència d'universals temàtics i vies formals recurrents al llarg de la història de la cultura.	Literatura Castellana

TRACTAMENT DELS TRES COMPONENTS TRANSVERSALS⁵ DE LES COMPETÈNCIES CLAU DEL BATXILLERAT

Gestió i comunicació de la informació: en aquest itinerari lector es proposen activitats en petit grup en què l'alumnat ha de cercar informació sobre autors i obres i comparar-les amb l'obra que serveix com a eix d'aquest itinerari, *Historia de una escalera*. Per exemple, es proposarà que busquin una manifestació artística contemporània que es pugui comparar amb fragments de l'obra, o també que s'investigui sobre l'autor Alfonso Sastre i s'estableixin paral·lelismes amb Buero Vallejo i la seva obra.

Resolució de problemes a partir de l'aplicació integrada de coneixements: l'alumnat realitzarà dinàmiques en què es fomentarà el debat i la reflexió. Faran cerques d'informació tant individualment com en petit grup i es faran posades en comú amb tot el grup classe. Per tant, la transmissió d'informació no anirà només des del docent cap a l'alumnat, sinó que es fomentarà la seva pròpia reflexió i autocrítica. Algunes de les reflexions, per exemple, seran entorn del paper de la dona a les obres del segle XX o en les crisis socials que van marcar el període i que es poden extrapolar a l'actualitat.

Pensament crític: l'alumnat realitzarà una tasca final en què hauran d'escollir un fragment d'*Historia de una escalera* i comparar-lo amb una manifestació artística actual, comentant les similituds i diferències i reflexionant sobre el tractament que es fa d'un tema que reflecteixi la crítica social. S'haurà d'escriure un text i després es farà una presentació oral, en què s'haurà d'argumentar i justificar l'obra escollida, així com els paral·lelismes trobats entre el fragment i la manifestació artística. Aquesta activitat es farà després d'haver reflexionat sobre *Los caprichos* de Goya i haver-los vinculat amb l'obra de teatre de Buero Vallejo.

5. Components transversals de les competències clau: la resolució de problemes a partir de l'aplicació integrada de coneixements, la gestió i comunicació de la informació i el pensament crític.

OBJECTIUS D'APRENTATGE I CRITERIS D'AVUACIÓ

Objectius d'aprenentatge⁶ Què volem que aprengui l'alumnat i per a què? CAPACITAT + SABER + FINALITAT	Criteris d'avaluació⁷ Com sabem que ho han après? ACCIÓ + SABER + CONTEXT ⁸
1. Raonar i discutir sobre la interpretació de les obres llegides, com <i>Historia de una escalera</i> de Antonio Buero Vallejo, a partir de l'anàlisi dels elements interns de l'obra, així com dels elements externs del text, el context sociohistòric i la tradició literària per a demostrar que es coneix l'autor, l'obra i el període treballats.	1.1. Explicar i argumentar la interpretació de les obres llegides a partir de l'anàlisi de les relacions internes dels seus elements constitutius amb el sentit de l'obra i de les relacions externes del text amb el context sociohistòric i amb la tradició literària, utilitzant un metallenguatge específic i incorporant judicis de valor vinculats a l'apreciació estètica de les obres.
2. Comparar fragments teatrals d'una mateixa temàtica (crisis socials), com <i>Historia de una escalera</i> i <i>Escuadra hacia la muerte</i> , oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.	2.1. Comparar dos textos literaris o un fragment literari i una obra artística argumentant oralment o per escrit els elements de semblança i contrast, tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius, atenent també els seus valors ètics i estètics.
3. Comparar fragments de l'obra <i>Historia de una escalera</i> amb novel·les com <i>Tea Rooms</i> i <i>La colmena</i> , oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.	3.1. Comparar dos textos literaris o un fragment literari i una obra artística argumentant oralment o per escrit els elements de semblança i contrast, tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius, atenent també els seus valors ètics i estètics.
4. Comparar fragments de l'obra <i>Historia de una escalera</i> amb poemes de Gil de Biedma i Goytisolo, oralment i per escrit, amb la finalitat d'identificar la semblança i diferència tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius.	4.1. Comparar dos textos literaris o un fragment literari i una obra artística argumentant oralment o per escrit els elements de semblança i contrast, tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius, atenent també els seus valors ètics i estètics.
5. Comparar fragments literaris amb obres artístiques com <i>Los caprichos</i> de Goya per a identificar el tractament que es fa d'un mateix tema en diverses disciplines.	5.1. Comparar dos textos literaris o un fragment literari i una obra artística argumentant oralment o per escrit els elements de semblança i contrast, tant pel que fa a aspectes temàtics i de contingut, com formals i expressius, atenent també els seus valors ètics i estètics.
6. Buscar i identificar una manifestació artística actual on es treballi el tema de la crisi social per a analitzar el tractament que es fa d'aquest tema en l'actualitat.	6.1. Desenvolupar projectes de recerca que es concretin en una exposició oral, un assaig o una presentació multimodal i que mostrin la implicació i la resposta personal com a lector o lectora, al voltant d'una qüestió que estableixi vincles argumentats entre els clàssics de la literatura objecte de lectura guiada i altres textos i manifestacions artístiques d'ahir i d'avui, en funció de temes, tòpics, imaginaris, estructures, llenguatge, recursos expressius i valors ètics i estètics.
7. Elaborar una comparació per escrit de la manifestació artística actual amb un fragment d' <i>Historia de una escalera</i> de Antonio Buero Vallejo amb l'objectiu de comentar les similituds i dissemblances i pensar i interpretar de manera crítica.	7.1. Desenvolupar projectes de recerca que es concretin en una exposició oral, un assaig o una presentació multimodal i que mostrin la implicació i la resposta personal com a lector o lectora, al voltant d'una qüestió que estableixi vincles argumentats entre els clàssics de la literatura objecte de lectura guiada i altres textos i manifestacions artístiques d'ahir i d'avui, en funció de temes, tòpics, imaginaris, estructures, llenguatge, recursos expressius i valors ètics i estètics.

6. Les competències específiques estan formulades de forma general i convé concretar-les per definir quins seran els aprenentatges que s'adquiriran amb la realització de la situació d'aprenentatge. Aquesta concreció ha de permetre formular unes competències pròpies de la situació d'aprenentatge que són l'equivalent dels objectius d'aprenentatge.

7. Els criteris d'avaluació es poden desplegar en indicadors. Un objectiu d'aprenentatge pot relacionar-se amb un, dos o més criteris d'avaluació.

8. El context ha d'incloure les condicions en què s'hauran d'evidenciar els aprenentatges.

Objectius d'aprenentatge⁶ Què volem que aprengui l'alumnat i per a què? CAPACITAT + SABER + FINALITAT	Críteris d'avaluació⁷ Com sabem que ho han après? ACCIÓ + SABER + CONTEXT ⁸
8. Elaborar una presentació oral de la comparació entre la manifestació artística i el fragment d' <i>Historia de una escalera</i> per a comentar les similituds i diferències i justificar l'elecció de manera crítica i argumentada.	8.1. Desenvolupar projectes de recerca que es concretin en una exposició oral, un assaig o una presentació multimodal i que mostrin la implicació i la resposta personal com a lector o lectora, al voltant d'una qüestió que estableixi vincles argumentats entre els clàssics de la literatura objecte de lectura guiada i altres textos i manifestacions artístiques d'ahir i d'avui, en funció de temes, tòpics, imaginaris, estructures, llenguatge, recursos expressius i valors ètics i estètics.

SABERS

Amb la realització d'aquesta situació d'aprenentatge es tractaran els sabers següents:

Saber	Matèria
1. Anàlisi, contrast i valoració de textos i obres literaris en què s'expressin els sentiments i les percepcions íntimes des de la vivència personal, la introspecció a partir de la poesia lírica, la literatura testimonial i biogràfica (diaris, cartes, memòries, autobiografies, autoficció, etc.) i la narrativa existencial, sobretot dels personatges en crisi des de la inseguretat, la por, el ressentiment, l'ansietat, la neurosi, etc.	Literatura Castellana
2. Indagació de textos i obres en què s'expressi la relació amb els altres i la percepció de la realitat, des de la paròdia, la comicitat, la ironia, etc., o bé formes com ara l'assaig, l'article periodístic de caire literari, etc.	Literatura Castellana
3. Indagació sobre l'ésser humà i la naturalesa a partir de les emocions que generen (admiració, esglai i denúncia) i del gènere en què apareixen (poesia, narrativa, teatre i assaig).	Literatura Castellana
4. Construcció compartida de la interpretació de les obres mitjançant discussions o converses literàries.	Literatura Castellana
5. Anàlisi dels elements constitutius del gènere literari i de la seva relació amb el sentit de l'obra, el context de producció i la tradició literària, amb especial atenció als efectes en la recepció dels seus recursos expressius.	Literatura Castellana
6. Utilització de la informació sociohistòrica, cultural i artística necessària en la interpretació de les obres i la comprensió del lloc que ocupen en la tradició literària.	Literatura Castellana
7. Establiment d'enllaços intertextuals entre obres i altres manifestacions artístiques segons temes, tòpics, estructures i llenguatges, tenint en compte els elements de continuïtat i ruptura.	Literatura Castellana
8. Expressió argumentada de la interpretació dels textos, integrant els diferents aspectes analitzats i atenent els seus valors culturals, ètics i estètics.	Literatura Castellana

DESENVOLUPAMENT DE LA SITUACIÓ D'APRENTATGE

Quines són les principals estratègies metodològiques que es preveuen utilitzar?, quins tipus d'agrupament realitzarem?, quins són els principals materials que necessitarem?, etc.

Pel que fa a les estratègies metodològiques, en aquest itinerari lector es combinaran sessions més teòriques amb sessions més pràctiques, on es compartirà informació teòrica sobre autors i obres. També es farà una lectura exhaustiva de l'obra *Historia de una escalera* i es compararà amb altres obres com *La colmena*, *Escuadra hacia la muerte* o *Tea Rooms* o amb poemes d'autors com José Agustín Goytisolo i Jaime Gil de Biedma.

Quant a l'avaluació, tot l'itinerari integra l'avaluació formativa i reguladora a través de les posades en comú, les aturades i reflexions que es demanen als estudiants, les revisions mútues dels textos i les converses a l'aula en el desenvolupament de les quals el o la docent pot copsar com evoluciona el grup i pot regular les propostes. L'avaluació de l'assoliment dels objectius d'aprenentatge emergeix de totes aquestes situacions en què el o la docent pot recollir evidències i establir criteris específics per valorar-les.

En aquest itinerari es faran servir diversos instruments d'avaluació, com rúbriques que elaborarà el professorat per avaluar el text escrit en què es farà una comparació entre una manifestació artística i un fragment literari o l'exposició oral, en què l'alumnat justificarà la comparació i la compartirà amb els companys. També es poden fer servir rúbriques per avaluar les intervencions als debats i tertúlies literàries, encara que es pot avaluar amb preguntes de comprovació que vagi introduint el o la docent. La retroacció que l'alumnat rebi tant del professorat com de la resta de companys durant les diferents activitats també servirà com a avaluació reguladora.

Finalment, els alumnes s'agruparan tant de manera individual, com en petit grup. També es faran reflexions en gran grup, amb tot el grup classe.

ACTIVITATS D'APRENENTATGE I D'AVUACIÓ

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
<p>Activitats inicials <i>Què en sabem?</i></p>	<p>Activitat 1: Rutina de pensament “paraula - idea – frase”</p> <p>L'objectiu de la sessió és conèixer qui va ser l'autor Antonio Buero Vallejo, per fomentar l'interès i animar els alumnes a llegir la seva obra i analitzar-la. En primer lloc, es farà la rutina de pensament “paraula - idea – frase” per activar i comprovar els coneixements previs de l'alumnat. Es dividirà la classe en grups (formats per 4 integrants per grup, aproximadament) i se'ls entregarà un article sobre la vida de Buero Vallejo, el que el va marcar en la seva joventut i els temes que tracta a les seves obres.</p> <p>Després de la reflexió en grups de 4, es posaran en comú les idees amb la resta del grup classe. Un representant de cada grup actuarà de portaveu i el professor o professora actuarà de moderador per guiar el debat i generar preguntes.</p> <p>Algunes de les preguntes que es poden generar són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Quines vivències van marcar la vida de Buero Vallejo i van condicionar la seva obra? • Quina realitat d'Espanya retrata a les seves obres? • Com es poden relacionar els temes que tracta l'autor sobre la realitat dels anys quaranta amb l'actualitat? Creieu que es tractaran temes similars als que ens preocupen actualment? • A l'article ja es parla de l'escala, que serà tan important en l'obra de Buero Vallejo. Què creieu que simbolitzarà aquesta escala? Per què a l'article parla de l'escala d'ahir i l'escala d'avui? • Què pot voler dir l'article quan afirma que <i>Historia de una escalera</i> és la “crònica de una existencia hueca”? <p>Aquesta plantilla es pot fer servir per a la rutina de pensament.</p> <p>D'altra banda, també disposeu de l'explicació detallada de com dur a terme la rutina de pensament.</p> <p>Finalment, en l'article de Carlos Mayoral “<u>España según Buero Vallejo: una escalera al borde del desahucio</u>”, es tracten temes com l'empresonament de l'autor, la misèria de l'Espanya dels anys quaranta —i la seva vinculació amb l'actualitat— i el tractament de la crítica social, tot sortejant la censura, en obres com <i>Historia de una escalera</i>.</p> <p>Activitat 2</p> <p>Després de fer la rutina de pensament, es presentarà a l'alumnat l'obra principal que es treballarà al llarg d'aquest itinerari lector: <i>Historia de una escalera</i>. També se'ls explicarà que s'anirà combinant la lectura de l'obra amb altres fragments d'altres obres de teatre o novel·les on es tracten temes similars al voltant de l'eix temàtic de la crisi social.</p> <p>Finalment, se'ls detallarà el repte final que hauran de dur a terme: un escrit que consisteix en una comparació d'un fragment d'<i>Historia de una escalera</i> amb una manifestació artística contemporània on es tracti un tema similar al de l'obra. Després s'haurà d'elaborar una presentació oral per justificar i argumentar l'elecció feta.</p>	<p>1 sessió</p>

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
<p>Activitats de desenvolupament <i>Aprenem nous sabers</i></p>	<p>Activitat 3</p> <p>Es farà una introducció teòrica, que durarà aproximadament 1 sessió, sobre l'autor Antonio Buero Vallejo. També es farà una contextualització breu del tema de l'obra, del seu argument i dels personatges.</p> <p>Per exemple, per conèixer l'autor, es podria projectar el següent vídeo: Nuestro Teatro. Antonio Buero Vallejo</p> <p>Després, es començarà la lectura d'alguns fragments a l'aula. S'han seleccionat una sèrie de fragments, corresponents a l'acte I, II i III, que es consideren rellevants i indispensables, i que seria convenient treballar de manera conjunta a classe. Però l'obra s'hauria de llegir completa, per això es proposarà a l'alumnat que vagi llegint la resta de manera autònoma. L'obra té un total de 3 actes no massa extensos, per tant, és factible que vagin fent la lectura autònoma a casa a mesura que es van realitzant sessions on es treballen els fragments que necessiten guiatge.</p> <p>Els següents fragments d'<i>Historia de una escalera</i> es poden treballar o bé en gran grup, en forma de debat conjunt, o bé en petits grups. Es pot decidir dividir la classe en grups de 4-5 alumnes i demanar que reflexionin en petits grups i després ho comparteixin amb la resta de companys. La lectura dels fragments es pot combinar: es pot fer en veu alta, de manera conjunta i dramatitzada o bé de manera individual.</p> <p>Si es disposa de prou temps, es pot combinar la lectura de fragments amb la visualització d'aquest breu documental d'<i>Historia de una escalera</i>: Teatro para ti: 'Historia de una escalera'. Centro de Documentación Teatral</p> <p>Els fragments seleccionats són els següents.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fragments i preguntes sobre l'acte I • Fragments i preguntes sobre l'acte II • Fragments i preguntes sobre l'acte III <p>La tertúlia que es vagi generant es pot avaluar seguint una rúbrica per avaluar una tertúlia literària.</p>	<p>3-4 sessions</p>
	<p>Activitat 4: La crisi social al teatre i a la poesia del segle XX i el paper de la dona al segle XX</p> <p>Per fer aquesta activitat, es dividirà la classe en petits grups (4-5 integrants) i a cada grup se li assignaran fragments que girin al voltant d'un tema:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Uns grups treballaran a partir de fragments d'altres obres de teatre del segle XX, com <i>Escuadra hacia la muerte</i> d'Alfonso Sastre, que permetrà que es compari amb <i>Historia de una escalera</i> de Buero Vallejo. 2. Uns altres treballaran el paper de la dona al segle XX, comparant fragments d'<i>Historia de una escalera</i> i <i>Tea Rooms</i> de Luisa Carnés. 3. Uns altres grups treballaran el la crisi social als anys quaranta, recollida a la poesia del segle XX, que permetrà reflexionar i comparar-ho amb el tractament que en fa Buero Vallejo. <p>L'objectiu és que cada grup investigui sobre el tema en qüestió i estableixi paral·lelismes entre <i>Historia de una escalera</i> i les altres obres. Hauran de fer una recerca teòrica, analitzar fragments determinats, reflexionar sobre les similituds i diferències i després compartir-ho amb la resta de grup classe.</p> <p>A continuació s'enllacen els documents amb els fragments i les preguntes que es proposen per a cada temàtica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Fragments de les obres teatrals del segle XX <i>Escuadra hacia la muerte</i> i <i>Historia de una escalera</i> 2. Fragments sobre el paper de la dona a <i>Tea Rooms</i> i <i>Historia de una escalera</i> 3. Poemes del segle XX on es tracta la crítica social 	<p>1-2 sessions</p>

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
	<p>Activitat 5: La crítica social a la novel·la. Comparació amb <i>La colmena</i> de Camilo José Cela</p> <p>En aquesta activitat es proposarà una reflexió conjunta que se centrarà en els paral·lelismes que es poden trobar entre <i>Historia de una escalera</i> i <i>La colmena</i> de Camilo José Cela.</p> <p>Abans d'endinsar-se a comentar la novel·la, es farà una breu comprovació sobre els coneixements previs que té l'alumnat sobre aquest autor o aquesta obra. Es farà una pluja d'idees, que es pot fer amb una aplicació per fer presentacions o bé apuntant les idees que vagin sortint a la pissarra. El o la docent anirà completant les explicacions a partir de les idees que hagin anat sortint del grup classe. Això servirà per contextualitzar l'autor i la seva obra i permetrà un debat posterior més enriquidor.</p> <p>Un cop contextualitzats l'obra i l'autor, es farà la lectura d'algun fragment de <i>La colmena</i> en contraposició amb altres d'<i>Historia de una escalera</i> i es tractaran temes com els que es detallen a continuació:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Les dues obres són el reflex social d'una època, ja que es desenvolupen al segle XX, en plena postguerra. Es poden veure les conseqüències socials del franquisme, per això es tracten temes com la pobresa, la precarietat, les falses aparences, l'economia, la gana...: <u>Fragments sobre el preu de la llum</u> • També es pot parlar del tractament del temps, que reforça la idea de l'estatisme: <u>Fragments sobre el temps</u> • Les dues obres es poden considerar un testimoni de l'ésser humà. La discussió pot girar al voltant del personatge Martín Marco en el cas de <i>La colmena</i> i de Fernando a <i>Historia de una escalera</i>: <u>Preguntes que es poden generar</u> 	1 sessió
	<p>Activitat 6: La crítica social a l'art</p> <p>Resolució d'un repte</p> <p>Antonio Buero Vallejo va expressar la seva admiració per Goya des del principi, fins al punt que se sap que li va dedicar el poema "Pinturas negras", compost per al melodrama musical <i>Schwarze Bilder</i> de Tilo Medek, i l'obra de teatre <i>El sueño de la razón</i>. Per tant, no és forassenyat pensar que el pintor va influir en el dramaturg i el va inspirar a tractar certs temes sobre la realitat d'Espanya d'aquell moment que els preocupaven als dos.</p> <p>Després d'haver analitzat <i>Historia de una escalera</i> i ser conscients dels temes principals que aborda, es demanarà a l'alumnat que analitzi i reflexioni sobre alguns de Los caprichos de Goya. Es proposarà que en grups de 3-4 alumnes, escullin el <i>capricho</i> que més els impacti per la crítica que abordi i que n'investiguin el significat. Després, es posarà en comú amb la resta del grup classe.</p> <p>Aquí hi ha un <u>exemple</u> sobre les preguntes que es poden generar a partir de <i>Los caprichos</i> de Goya.</p> <p>Després del debat, s'encarregarà una tasca a l'alumnat. De manera individual, hauran de buscar una manifestació artística contemporània on es faci una crítica social i es tracti un tema similar als que s'ha vist a <i>Historia de una escalera</i>. Aquesta manifestació artística la necessitaran per elaborar més endavant un treball escrit, que consistirà en una comparació entre un fragment de l'obra de teatre de Buero Vallejo i la creació artística.</p>	1 sessió

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
<p>Activitats d'estructuració <i>Que hem après?</i></p>	<p>Activitat 7. Què hem après?</p> <p>Debat i reflexió final sobre el símbol de l'escala</p> <p>Després d'haver llegit l'obra i haver-la comparat amb diverses obres i manifestacions artístiques en què es fa una crítica i denúncia social, es pot proposar una reflexió final que permeti a l'alumnat pensar sobre el que han après. La reflexió pot girar al voltant del símbol de l'escala, que pràcticament es podria considerar un personatge més de l'obra. Es pot debatre sobre el paper que té a la història, així com el títol que va escollir l'autor: <i>Historia de una escalera</i>.</p> <p>Algunes de les preguntes que es poden generar per fomentar el debat són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Per què té aquest títol l'obra? • Què simbolitza l'escala? • Molts crítics afirmen que l'escala és símbol d'immobilitat social i personal i de fracàs. Hi esteu d'acord o en desacord? <p>També es poden fer servir algunes cites com a reforç del debat. Per exemple:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alfredo Marqueríe: "Lo más importante de esta pieza dramática es que en ella el protagonista no habla. El personaje principal y fundamental, inmóvil y mudo, es LA ESCALERA de la historia escénica. Todo está ahí centrado y concentrado. ¿Dónde?... En los peldaños desgastados y gimientes por los que pasaron los ágiles y alegres pies de los cortejos de bodas y bautizos; por los que descendieron cuidadosas y lentas las pisadas grávidas de los que llevaban sobre sus hombros los pesados y negros ataúdes..." 	<p>1 sessió</p>
<p>Activitats d'aplicació <i>Apliquem el que hem après</i></p>	<p>Activitat 8</p> <p>Un cop analitzada l'obra i feta la reflexió final sobre el títol i els temes tractats, es demanarà a l'alumnat el següent repte: elaborar un text individual on es faci una comparació entre la manifestació artística i el fragment d'<i>Historia de una escalera</i> d'Antonio Buero Vallejo. El text hauria de seguir l'estructura següent:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Introducció: contextualització de la manifestació artística escollida, presentant l'autor i el tema de què es tracta. També s'haurà de contextualitzar el fragment que s'ha escollit d'<i>Historia de una escalera</i>, posant èmfasi en el tema que aborda. 2. Desenvolupament: <ol style="list-style-type: none"> a) Justificació del perquè s'ha escollit aquella obra i s'ha vinculat amb aquell fragment determinat. b) Similituds entre la manifestació artística i el fragment, tant en el tractament del tema com en els recursos utilitzats. c) Diferències entre la manifestació artística i el fragment, tant en el tractament del tema com en els recursos utilitzats. 3. Conclusió: síntesi del tema de crítica o denúncia social que recullen tant la manifestació artística com el fragment d'<i>Historia de una escalera</i>. <p>Poden agafar com a punt de partida la col·lecció de Goya <i>Los caprichos</i>, analitzada prèviament i on l'autor fa una denúncia social. Es poden facilitar recursos que serveixin d'inspiració, com l'exposició del museu Moco.</p> <p>Per avaluar el text, se seguirà aquesta rúbrica per avaluar el comentari de text.</p> <p>Activitat 9</p> <p>Després d'haver elaborat els textos individuals, s'haurà de compartir oralment amb la resta del grup classe. Cada alumne, de manera individual, haurà de fer una breu presentació oral en què expliqui a la resta de companys quina ha estat la manifestació artística que ha escollit i amb quin fragment ha decidit comparar-la. Després, haurà d'explicar quines són les similituds i diferències entre ambdues i quina ha estat la conclusió i reflexió a què ha arribat.</p> <p>Per avaluar la presentació oral, se seguirà aquesta rúbrica.</p>	<p>3-4 sessions</p>

MESURES I SUPORTS UNIVERSALS⁹

En aquest itinerari lector se seguirà el disseny universal d'aprenentatge. Es plantejarà un repte i es combinaran activitats que fomentin diferents destreses i que valorin la creativitat i el pensament crític. Algunes de les mesures que es faran servir són les següents:

- Suport audiovisual (imatges i vídeos).
- Acompanyament individualitzat en les tasques a realitzar.
- Avaluació formadora i formativa.
- Agrupaments diversos i treball cooperatiu i col·laboratiu entre l'alumnat.

MESURES I SUPORTS ADDICIONALS¹⁰ O INTENSIVS¹¹

Quines mesures o suports addicionals o intensius es proposen per a cadascun dels alumnes següents:

Alumne/a	Mesura i suport addicional o intensiu

---

9. Les mesures i els suports universals són els que s'adrecen a tots els alumnes. Han de permetre flexibilitzar el context d'aprenentatge, proporcionar als i les alumnes estratègies per minimitzar les barreres de l'entorn i garantir la convivència i el compromís de tota la comunitat educativa.

10. Les mesures i els suports addicionals s'adrecen a alguns alumnes. Permeten ajustar la resposta educativa de forma flexible, preventiva i temporal, focalitzant la intervenció educativa en aquells aspectes del procés d'aprenentatge que poden comprometre l'avenç personal i escolar.

11. Les mesures i els suports intensius són específics per als i les alumnes amb necessitats educatives especials, estan adaptats a la seva singularitat i permeten ajustar la resposta educativa de forma extensa, amb una freqüència regular i, normalment, sense límit temporal.